

פרשת ויקרא



(ב) אדם כי יקריב מכם · אדם כולל איש ואשה, למדנו שגם האשה יכולה להביא עולת נדבה לעזמה : — (ח) על העצים אשר על האש · נכפל כל זה להורות שתחלה יערוך העצים על האש וידליקם, ואח"כ יערוך עליהם העולה, כי אין כבודו של מקום להמחין הכשרת האש, עד אחר שום העולה על העצים : — (ט) וקרבו וברעיו · קרבו הוא הלב הכבד הריאה והטחול איברים פנימיים ראויים למאכל אדם, וברעיו הם הידים והרגלים עד הכרך, וכן בקרבן פסח הוא אומר על ראשו ועל כרעיו ועל קרבו (פר' בא), אבל הדקים נקראים פרט (דבר נפרש ומושלך לאשפה) ואינם נשרפים בקודש, אבל צפר כהן מטיח ונפר העלם דבר הנשרפים בחוץ נשרפים עמם, ויפה כיון המכאן לנת"ה ששם פדר הפוך משרש פדר, וענינו חלב הנפרד מן הדקים טרם השליכם לאשפה ; ויש להניח לפי הפשט שכל מה שכתוב כאן ל' יחיד שהן עבודות פחותות הערך, כשרות כזר, כדי לתת מקום לכפל הקרבן להטפל גם הוא בקרבנו לרצון לו : — (טו) ונמצה דמו, יוליאו טפה טפה, וזו היא הוראת מצה בכל מקום, וע"כ לא כתב ונזרק כי דם עוף קטן מעט הוא, ולריך למלוק את ראשו כאופן שטפות הדם היוצאות ע"י המליקה חטפה על קיר המזבח ; ונדאה שטעם מליקת העוף בכלל הוא מפני שהנהמה שוחטים אותה חוץ למזבח, ומקבלים דמה במזרק, וזורקים אותו על גבי המזבח, וגם אם לפעמים (נגד קבלת הו"ל, ת"כ ובחיס ל"ו) אסרוה אל המזבח ושחטוה שם כמו שכתוב אסרו חג בעבתים עד קרנות המזבח (תהלים קי"ח), הנהמה אינה מפרכסת כ"כ אחר שחיטתה ; ואם היו שוחטים בן יונה חוץ למזבח ומקבלים מעט דמו במזרק לא יספיק אפילו לזריקה קטנה כי רק טפות דם יוצאות ממנו, א"כ היה נריך לשחטו בראש המזבח ושם היה מפרכס הרבה כטבע העופות, והיה זה גנאי כלפי מעלה וכאכזריות, וע"כ צוה למלקן ; וידוע כי במליקת הלואר ובשגירת חוט

השדרה שם, כל בעל חי יפול פגד פתאם בלי נסיקה ופרכוס, רק גם בתורים ובני
 יונה הרבים היתה (לפי דברי רז"ל) עבודה קשה שבעבודות קשות שבמקדש (ת"כ
 שם י"א:), ורק הכהנים הזרזים היו יודעים לעשותה כהוגן; ומלכד היסוד אכילת
 הדם שנעבורה נתחייבנו בשחיטת הבהמות, קלוע אל השערה בשכירת חוט השדרה
 פתאם הוא דבר קשה וקרוב לאי אפשר צפרט באטליו ששוחטים שם בהמות הרבה,
 ובבלי קלוע אל השערה בשכירת חוט השדרה יכפל זער הבהמה כפלי כפלים בהריגת
 הבהמה בדרך זה מבשחיטה: — (טז) סראתו * שתי קושיות נהוו לי בפירוט
 הנהוג על הפסוק הזה * אחת שאין דרך הלשון להשתמש בבי"ת במקום גס, ד"מ
 לא יאמר ראובן בשמעון במקום עם שמעון, וגם אם נפרש בי"ת זה כמו בי"ת
 כנערינו ובזקנינו כלך (פר' בא), ר"ל בהיות נולדה עליה, מ"מ מה ר"ל מוראתו
 כנולתה? הלא אין למוראה נולה? ואין לפרש הנולה שעל החזה מבחון, שהיה לו
 לבאר דבריו ולומר יסיר המוראה עם כשר החזה והעור והנולה שעליו; ע"כ אני
 אומר שבי"ת זו היא בי"ת הכלי, כל' לא ישתמש כלל בסכין כי הלא כל מעשיו על
 המזבח הם ועליו לא יונף ברזל, רק ימלוק את ראש העוף ואח"כ יסיר המראה (מל'ה)
 ושמתוך כראי, נחוס ג' ו', ורעי בל"ת, ור"ל הזפק והדקין, כל דבר נתעב טבה)
 בקדוה החזה ע"י נולת איברי העוף הקרובים למוראה והם הכנפים, וכה"א למטה
 ושסע אותו בכנפיו, ע"י נולת כנפיו, או ע"י ראש עלם הכנף הקשה וחד ישסע
 העוף למען יבער בו האש יפה, אבל לא יבדיל נתחיו:

ב

(ד) חרות * שם נגזר משרש חלל, לחם שמוכו חלול אבל קליפתו עבה בדרך
 שימורי מנת מלוח שלנו, ורקיקים הם לחמניות דקות הריקות בתוכן ואינן כ"א
 קליפה דקה: — (ז) מרחשת * משרש רחש שענינו בל' ארמי (ונמלא גם בל"הק
 רחש לכי דבר טוב, תהלים מ"ה ב'), השמעת קול נמוך כקול השרצים (חרגום שרץ
 ריחשא), ובחילוף אותיות לחש ונחש, ורומז לקול השמן כשמרתיחים אותו: —
 (יא) שאור * אע"פ שמשביח עתה את הכלק, היה מאוס מתחלה וכשירים נחשב;
 ודבש הוא דבש הדבורים ולא נופת כוף הפירות; וכן לפ"ד ארץ וית שמן ודבש (לפי
 הפסט) אין הוראתו פרי הממרים רק דבש הדבורים שקודם המלאה הנוקף היה

דבר השוכ ביותר, והתמרים הם מועטים כ"א"י (יריחו פיר התמרים כיוצא מן הכלל),
 ורוכס אינם עושים פירות לפי שבחורף איקלים קר הוא להם, וגם אם מיעוטם יבכר
 פרוץ הפסוק מונה שכחה של א"י במה שיש לה בשופע, וגם תפוחים ואגוזים וסקדים
 ובטנים ודומיהם היו בה; והיו מביאים כיבורים לה' לכהן גם מראשית חלות דבש
 הדבורים שבארלס, וגם יעקב שלח ליוסף מנחה מעט דבש (פרשת מקץ); וא"ת
 ומדוע נאמר הדבש? אולי מפני שלא' הדבורים הוא, ונראה כדבר נגאי להקטירו
 על המזבח, אבל הכהנים שלהם הכיבורים, יאכלוהו כמו שאוכלים לחמי חג הכיבורים,
 וכמו שאוכלים חלקם בלחמי חמץ של קרבן תודה: — (יג) מלח ברית * ידוע
 מנהג הערביים שהנולע מלחמם וטובלו עמהם במלח הוא ככורת ברית עולם
 עמהם, וע"כ המלח המשמר הכשר מסרחון הוא אות על ברית ה' לעולם, וכן בפר'
 קרח (י"ח י"ט) כתיב ברית מלח להודאת ברית עולם (מדברי פ'ליפזאן); וגם
 רד"ק על פסוק ויקחו האנשים מלידס (יהושע ט' י"ד) פירש שב"י לקחו מלחם
 הנבעונים היבש ואכלו ממנו עמהם לברית שלא ירעו להם: — (יד) אביב *
 ככורי הדגן עודנו באבו ועוד חלכו כנוס לחוכו כדחן שקילין טכולי הדגן הנקרא
 Maïs, ואחר שקלוהו באש היו כותשים אותו, וזהו לשון גרש מגזרת גרסה נפשי
 לתאכה (תהלים, אלפא ביתא), וגרש כרמל רולה לומה גרש העשוי מן הדגן הנקרא
 אלס כרמל:

ג

(א) שלמים * מתרגום שד"ל נגלית דעתו שתיבה שלמים נגזרת משרש
 שרם בכנין פעל, וכן הבא לשלם איזה נדר, ואינו נראה כי ננקדה הלמ"ד בלי
 דגש, על כן נראה לי שהתיבה נגזרת משרש שרם בכנין הקל שהוראתו היות שלם,
 כמו מי הקשה אליו וישלם (איוב ט' ד') וכן ויבא יעקב שלם (פר' וישלח), וקרובים
 לזה דברי רש"י שפירש שלמים מגזרת שלום, והם זכאים להודות לה' שהגיל את
 בעליהם מכל צרה וברכם בשלום, ר"ל בהשלמת כל חפציהם, ובכרבות הימים נקראו
 בשם זה כל הזכאים הנאכלים לבעליהם, וכן בשופטים (כ' כ"ו, כ"א ד') ויעלו עולות
 ושלמים: — (ד) יותרת * נקראת כן כי היא עשויה מעשה דשת יחרים: —
 (ט) עצה * היא השדרה המחלקת כללעותיה כעץ בענפיו: האלורה * יש

כארצות הקדם כבשים שזכנס שמן וכבד כ"כ שמימיים תחתיו עגלה למטן יקל על
הנהמה לסחוב ונכה, ולמין הזה כוונה התורה כי הוא המלוי בא"י. כמו ששנינו
(שבת סוף פרק ה') בעגלה שמתח האליה שלהן: — (וי) **בבקר מושבותיכם** :
לא נאמר עליכם מפני שראויים למוצת, רק גם אם תרחקו ממקום מקדשי ומטבחו
טבח, חלב ודם לא תאכלו :

ד

(יב) **על עצים** : ולא על גחלים כמו הקטורת : — (כו) **או נודע** : אם
נודע, וכן או נודע כי שור ננח הוא (רש"י משפטים כ"א ל"ו), או נשיט (יחזקאל כ"א
ט"ו), מי יניד לי או מה יענך איבך קשה (ש"א כ' יו"ד) :

ה

(א) **ושמעה קול אלה** : לא מפי כ"ד משביעים איש היודע
בחברו איזה עדות לזכות או להוכיח להכריחו להעיד עליו, רק מפי חברו היודע בו
כי יוכל ללמד זכות עליו או מוכיח על בעל דינו ומוליא אלה מפיו (מכלי שהיודע
עליו עדות יקבלנה בעיני אמן) וזה שותק; ומניד לנו הכתוב כי אז אם לא יניד
לכ"ד מה שיודע ישא שינו, לפי שבשתיקתו הוא נותן יד לפושעים ומונע טוב מבטליו;
והדבר הזה לגרום שמי שהדין עמו יטול את שלו הוא כמחזיר אבדה, שאם מוליא
מתעלם ממנה חוטא : — (ב) **והוא טמא ואשם** : ולאחר טומאה זו יאכל
קדשים או יכנס למקדש שהוא דבר שזדונו כרת, בחס' שבועות (דף ו') נדרש כן;
הש"י; והדרשה תדרש, אבל לפ"ד הפסט הוא שאפילו בלא ביאת מקדש או איכילת
קדשים, אם נטמא אפילו שלא ברצונו ולא בטרה, בשגגה יביא קרבן, כזדון לא יביא,
סאין מביאין קרבן על הזדונות; וחקי טהרת אדם וכלים מהחכמה העליונה ילאו
להרחיק מהאיקלימים החמים ההם תחלואים; בא וראה כמה הועילו כי בתשע מאות
שנה מיניאת מלרים עד חרבן בית ראשון לא היה דבר כישראל כ"א בימי קרח, ובימי
ומרי בן סלוא, ובימי שמואל אחרי השב פלשתים את הארון, ובימי דוד במותו את
העם, ובפעם ראשונה ואחרונה נראה שלא האריך כ"א איזה שעות; א"כ איש מתעלל
מלטהר את עלמו עד כי ישכח טומאהו, חוטא; ומליצת ונעלם מסנו אין הוראתה

שלא הכיר בטומאתו עד היום, רק שהכיר ושכח, והר"יה השכועה (פסוק ד') שגם
בה כתוב ונעלם ממנו : — (ד) **לבטא** : שרש בטא פהתחלפות אותיותיו עם בנות
מולאמן הוא שרש פתח, ור"ל שלא היתה כונתו ליטבע, רק בלי שום לכ פתח שפתיו
והוליא שכועה מפיו; וא"כ כל ארבעה דברים אלו שחייבים עליהם חטאת הם שלא
חטא בשאט כנפש, אחרים השכיעוהו שיניד עדות והוא שתק, נטמא באחת משתי
הטומאות וכסונג לא טהר, אן בדכריו והוליא שכועה מפיו; וכנ' האחרונים אפילו
שכת, כשיזכור לריך להביא קרבן, שהוא לא גזר מתחלה ונטמא או נשבע, לא כן
כשומע קול אלה, שאם הוא שוכח וחברו אינו מוכירו כודאי אינו חייב, ומי הרשה לזה
לשאת עליו אלה להאלותו? וא"ת ומה לי אם חברו ישא עליו אלה אם אין? אם
ידע זכות בחברו חייב לגלותו מ"מ! משוכתי שגם חברו נתיאש מן הדבר, ומשום
מהיזח טוב אל מקרא רע אינו חייב הוא להעיד על בעל דינו לחובה, ומה שאומר
ושמעה קול אלה לאו דוקא, הלא דבר הכתוב כהוה, כי חברו בדעתו בו כי ידע עליו
זכות ולא יניד יחרוק סניו עליו ויקללהו; אבל מכף ששמע שחברו מהאונן על שתיקתו
חייב להניד : **להרע או להטיב** : לאחרים וגם אם נשבע להרע אפי' שלא חלה
עליו שכועה כי אסור לקיימה, מ"מ הוליא מפיו דבר מגונה, וקרבן חטאת זה אינו
בא על שלא קיים שבועתו, רק על שהוליא מפיו ולא דק על דבר שפתיו, וכן לענין
טומאה כמו שפירשתי; על כן לא הוקבע שיה לכל אדם והולך ושפל עד קומץ קמת,
לא כן העובר עבירה אמיתית מתחלה, שלריך להביא אשם כערך שני שקלים אף אם
עני הוא : — (טו) **בערכך** : ידוע שכל"ח ישתמשו בשם ערך מגזרת והעריך
אותו הכהן (למטה כ"ז ח'), ואינו זו מהוראתו הנהונה שהיא ל' הזמנה, שהמדמה דבר
אל דבר או עושה שום stima מניח שני הדברים זה אלל זה, או מדמה בדעתו כאלו
הם זה אלל זה, והפעל שום stimare הוא קרוב לשון porre, ואינו רואה לורך
לומר כדברי קלת שהשם הוא ערךך ככפל כ"ק עד שככוי זכר נמלא נכתוב ערךךך
או ערךךך חיובית ורות שתייהם, וסמכו דכריהם על מה שמלאנו הערךך כה"א
הידיעה, וגם כערךך הכהן (פ' בחקתי); אבל לי נראה שהשם הוא ערךך ככל"ח, וכערךך
הכהן הוא ע"ד הארון ברית ה' (יהושע ג' י"ז) שהוא כמו הארון ארון ברית ה', כערךך
ערך הכהן, והערךך ורות כמו האהלי (שס' ו' כ"א), ומלבד ראית שרש ערך והלטון הנהוג
בפיו"ל, מלאנו (פ' בחקתי) והיה ערךך לפי ורעו, והיה ערךך שלשה שקלים, והיה ערךך

חכמה עשר שקל, ויסף כסף ערכך, כערכך יקום, ונגרע מערכך, ויסף חמטית כסף ערכך (פעם שניה) שבכולם לכאורה הכ"ף לכנוי: — (יוז) ולא ידע. ראה על מה שכתבתי למעלה שמליצה ונעלם ממנו ר"ל שידע מחלה ואח"כ שכה, וכן דרשוהו גם כח"ב (מס' שבויעת ה'): — (כא) ומערת מעל. כ"ל שכל לשון מעילה הוא שיעשה, הן ברזון הן כשינג, עין של מעלה כאילו אינו רואה, ואולי נהפכו האותיות משרש עלם: עשק. זה הכונס שבר שביד או גורטו, והנה בכל החטאים האמורים כאן ולמעלה ט"ו וי"ז חטא מחלה ועל כן מביא קרבן בערך ב' שקלים, כוסף כאן שחטא גם בעמיתו ולרדך לפייסו ולשלם לו נזקו מושלם ועוד חומט, ואינו כריך וידוי (כמו למעלה ה' ה') לפי שבשלמו הוא וידוי שאין למעלה הימנו: וכחש. שרש כחש וכחד קרובים בענינם, וכמקום שי"ן הוליאו התיבה ככד"י וכמקום לד"י כדל"ת (עמ"ש על בעל לפון בפר' בשלח), ופעל כחד הוראתו שתוק מלדבר כאילו מכרית דבריו (ולהכחיד ולהשמיד מ"א י"ג ל"ד), ושרש כחש הוראתו החליט טענת בעל דינו בדברו הפך דבריו (מל' וכשרי כחש משמן תהלים ק"ט כ"ד) אבל אינו מכריתה מכל וכל כי כן חייבו כאן שבויעה; וכן נוכל לפרש גם ויכחשו אויבוי' לך (פר' וזאת הכרכה) ויחלשו, ע"כ אחת על במוותימו תדרך, בני כר יכחשו לי (תהלים י"ח מ"ה) גם כי הוא פכנין פעל כמו כחש מעשה זית (הבקוק ג' י"ז): — (כב) וגשבע על שקר. מוסב על כל הענין, כל' אס יחטא נגד עמיתו בכחש או בגזל ונו' ומעלה מעל כה' בשבויעת שקר; וכן תיבות מכל אשר ישבע עליו לשקר (פסוק כ"ד) מוסבות אל כל הכתוב לפניהן:

פרישת צו

ו

(יב) כל אשר יגע בהם יקראש. כל הקרב להסתפח באטי ה' כריך עיהיה קודש כל' מכני אהרן: — (יד) מרבכת. פי' רשכ"ס לפי ענינו רכה בשמן, וככו, ושרש רבך וחברו רבך אבדו עמנו, ונשאר מהם עגל מרבק (ט"א כ"ח כ"ד) שענינו רך וטוב, ושם דבקה שענינו רכה וענוגה, ומלאנו שמסון מכנה אטמו בשם ענלה (שופטים י"ד י"ח), וגם שם אחת מנטי דוד ענלה אס יתרעה (ט"ב ג' ה'): הופיני. שם מופטט סמוך משמש בלסון רבים כמו נעורים וקונים, משרש אפה,

ונעלמה האל"ף; מנחת פתים אפויה, ושם מופטט הסמוך לשם דבר ישמש כשם התאר: — (טז) כליל תהיה. כל מתנות כהונה (חזן מורוע לחיים וקיבה הניתכין מן החוליון) היו ראויות לשרף על גבי המזבח, לולא חסה תורה על ממונס של ישראל וקבעתן חק אשכר לכהנים, החוטא מביא קרבן והכהן שהוא כמלאך ה' אוכלו וכרנה לחוטא כאלו הקריבו על גבי המזבח, רק אס הכהן עלמו חוטא לא ידק שחברו יאכל קרבנו, וע"כ נשרף: — (יז) זאת תורת החטאת. כתב ראב"ע « והוספה פרטה זו על הכתוב בספר ויקרא » פי' כי בויקרא לזה על הכאת חטאת אשם ושלמים והודיע תורת הקרבתם ומה חלק המזבח בהם, וכאן הודיענו מה בהם חלק לכהנים ועוד ענינים אחרים: — (כ) ואשר יזח סרמה ונו'. מורי ורבי שחז"ל חכר שיר נגד רדיפת העוטר, ובתוכו כתב « זאת תורת הוזהב » ואשר תלא ממנו « (מזכיר לשון הפסוק בפר' מלורע) « זאת תורת הוזהב » וגו', ואני בשננתי דמיתי שבהיות הנושא נשמע תוך תיבת אשר היה ראוי הפעל שאחריו לבוא כל' זכר והיל"ל « ואשר ילא ממנו », ורק תאר ששם דבר שלו חסר יבוא כל' צקבה כמו קטנה או גדולה, וכדברתי על זה עם מאור דורנו שד"ל כלכתי לפאדובה להקביל פניו, והוכיח על פני כי לא נכונה דברתי, כי גם כל"ק יש שלשה סוגים זכר ונקבה וסתמי (Neutrum) וזה האחרון יבוא לפעמים כל' זכר ולפעמים בלי נקבה, כאן « אשר יזה » ל' זכר, (אשר יקפון כדברי המשדל), « ותקראנה אות, « כאלה » (פר' סמיני) לשון נקבה, ועליה כאן מוסב אל תיבת נגד שהיא מהשמות המשמשים זכר ונקבה, לרוב בלשון זכר, אבל מלאנו ג"כ את בגדי עשו כנה הגדול החמדות (פרשת תולדות): — (כא) ומרק. ירחלוהו ננתר וחול להעביר מה שנדבק בתוכו מן הסומן או בדופניו או בגבו, ואינו זו מהוראתו כל"ח « יסורין » ממרקין פונותיו של אדם « (ת"כ ברכות ה'). ובשפסף המתכת ע"י חול לכל פעם ופעם יכלו ממנה מעט, וכן מרקו הרמחים (ירמיה מ"ו ד'), וכן נחשת מרוק (ד"ה ב' ד' ט'), ובמלכים (א' ו' מ"ה) מלאנו מרס, וקרוכ בהוראת שרשו למרק, וכן נקרא מַרְקֵה הנשר מרק, לפי שמים חמים מרככים הנשר ומכלים אותו, וכן תמרוקי הנשים (אסתר כ' י"ב), כי דבר ידוע שכרית ודומיה מעבירים החלאה בהסירם מעור האדם או מהנגד כמין קליפה דקה שבה הוזהמה; וכ"ל שהיו ראוי להטעים כאן ומרק ושטף במים:

ז

(טו) וממחרת והנותר וגו' . אולי ראוי לקרוא וממחרתו הנותר טמנו יאכל . כלו' טוב שתאכלו הקרבן ביום הקרבנות כי ביום השני אולי יסריח ויחכוה הקודש, מ"מ אם נותר ממנו עד יום שני יאכל עוד, אבל אם נותר ביום השלישי ישרף אפילו לא הכהים, ולא ירצה לאוכליו פאחרו לאכלו והביאוהו קרוב לידי סרחון; ומקריב הקרבן מזהר להשגיח שיאכל בשני ימים, ואם לא השגיח ונאכל הכשר חוץ לזמנו, גם עליו החטא, וע"כ לא ירצה לו קרבנו : — (כד) ואכל לא תאכלוהו . מכ"ט ששני איסורים בו ולריכים אתם ליוהר בו יותר, וכן נכלה וטרפה לא יאכלו הכהנים (יחזקאל מ"ד ל"א) ר"ל הכהנים לריכים ליוהר בזה משאר מיתר ב"ה, וכן לא יקרחו קרחה בראשם וגו' (פר' אמר) מכ"ט שאסור להם מאחר שאסור לורים : — (ל) דהניף אותו חנופה . על הוראת שם חנופה כתבתי בפרשת תלוא שד"ל הגזה למוכח, וגם מכאן ראיה לדברי, שאומר כי החזה יניף חנופה, והסוק ירים חנופה, ובפר' שמיני הוא אומר והת החזות ואת סוק הימין הניף אהרן חנופה; ובפר' קרח כתב וזה לך חרומת מתנס לכל חנופות בני ישראל, א"כ חנופה וחרומה דבר אחד הן, וענין חרים חלק מהבהמה חנופה לה' בהגיש אותו לפני המזבח וכתת אותו א"כ לכהן; ולפ"ד נוף היא חנופה למטה למעלה, ורום חנופה למעלה (עיין במאיר נתיב), וכשאר הנרדפים לא ישמשו כדיוק על הוראתם הכנוכה, ויותר כשיש כפל בנין במלות שונות (ועמ"ס במדבר ח' ט')

ח

(לג) שפתח אהל מועד . מסכיבות מוצה העולה אשר פתח אהל מועד :

פרשת שמיני

ט

(ה) ויקחו פי' שד"ל כמו קחט כל אלי (פרשת ויחי); ואני הואלתי לפרש כהרבה מקומות שרש לקח להוראת נהג כפי מה שהעירני מחדר אוהבי מע' החכם יצ"ק על פסוק ואחר כבוד תקחני (מהלים ע"ג כ"ד), וכן פירשתי ויקחהו שדה

טפים ורכים עוד : — (יו) מרבד עורת הבקר . מזהר"ר כפתלי הירץ וויול ככיאורו היקר פירש שבוה הודיענו שבעולה ובמנחה הזאת לא נפטרו מעולת ומנחת התמיד, ולא הזכיר עולת התמיד אחר השלמים לפי שלא ככל יום מקריבים שלמים חובה, ובפר' מילואים (לו) לא הזכיר עולת התמיד לפי שבעולת ו' ימי המלואים לא היתה מנחה; וכ"ל שלא הולך להזכיר שם עולת התמיד כמו שהולך כאן לפי שפר' תלוא אחר צווי קרבנות המלואים בא הצווי ג"כ על עולת התמיד; וממילא חשמע שעשו כאן גם תמיד של בין הערבים : — (כ) וישמו את החלבים על החזות . ואח"כ (למטה ו' ט"ו) הוא אומר סוק חרומה וחזה חנופה על אפי החלבים יביאו, א"כ המקראות מתנגדים זה לזה, ועיין ברש"י מה שפירש לענין הלכה; וכראה שמלת על זו הוראתה עם ואלל כמו יובאו האכסים על הנסים (פר' ויקהל), ובשני המקומות פירושו החלבים עם החזות והסוק (גם כי בפסוק כ' הסוק לא הזכיר, גם הוא במשמע), והביאות למוכח, החלבים להקטירם, והחזות והסוק להניפם לפני ה' טרם יאכלום הכהנים (ועמ"ס למעלה ו' ל') : — (כב) וירד מעשות החטאת וגו' . א"כ כבר כתבו אש על המזבח קודם שירד אש מן השמים, וכן הוא אומר למעלה (וי"ד) הקטיר המזבחה, (וי"ג) ויקטר על המזבח, (וי"ז) ויקטר על המזבח, (כ') ויקטר החלבים המזבחה, ומשה מבלי שיניד האל לו דבר בטח שיעשה להם נס להודיע כי פעל ידם נראה, אבל לא ידע שכבוד ה' יראה להם באש, שא"כ היה מצוה כמו שצוה אליהו שלא ישימו אש על המזבח; ואחר גמר כל קרבנות היום בדרך אהרן את העם, ועדין לא נעשה להם נס, אז בא משה עם אהרן אל אהל מועד להתפלל שיראה כבוד ה' א העם, ואח"כ ברכו שניהם את העם שנית, ואז נפלה אש מן השמים ואכלה בפעם אחת כל העולה והחלבים שקודם לכן היו מתאכלים לאט לאט על אש זרה שנתנו תחלה על המזבח; ובני אהרן חזרה להם כי נגרע מכבוד אביהם כאלו אינו ראוי הוא שתתקבל עבודתו ויעשה נס על ידו מבלי שיבוא משה לעורמו, ולהראות שגם אביהם והם נרצים כמשה לעבודת ה', חטאו כקרח, והביאו שנית אש זרה ונתנו עליו קטרת, ובקרח נענשו בשריפה :

י"ד

(ג) בקרובי אקדש . שרש קדש נגזר מן יקוד אש כדברי שד"ל, והוראתו

הכדל, מתשמיש בני אדם לצורך גבוה; ואח"כ הושאל להכדל איש מכני אדם
 או ליוסר מעשיו (קדוש), או להפך לרוע מעלליו (קדש); ונקרא קדוש מי שלא כלכד
 נוהר מעשות דבר שניכר שהוא רע, אבל מורו עלמו לכחור ככדק ולמאום כרשע
 באסרו על נפשו דברים שאין הדעת נוחתת כי רעים המה, ובעשותו מעשים
 מהוגנים יותר ממה שכלטוה (עיין במשתדל על ענין איסורי אכילה סוף פרשה זו
 ותמצא מעדנים לנפשך); וההרן כודאי הסתומם בראותו הפרן שפרן ה' בכניו על
 חטא קל כזה (ואולי זה ענין וירם אהרן שכסוף הפסוק וסרם המקרא ודרשהו),
 עד שאמר לו משה שהקרוכים לאל לריכים להסמר הפילו מדברים שאינם רעים ממש
 רק בלתי הגונים, וכזה יגדל כבוד ה' שכל העם ישמרו מצותיו גם כי רכות הנה,
 בראותם בחיריו שומרים עשמת יותר קשה מו שהוטלה עליהם: — (ה) בכחנתם:
 אולי נעשתה גופתם פחם, ואם היו החושים בראשם וכרנליהם היו הכריהם
 מתמוטטים ונפרדים, וטלטלוס ע"י כמתותם: — (ו) ראשיכם אל תפרעו:
 לאהרן הכהן הגדול באסר (פר' אמר) להתאבל על בניו ולא לאלעזר ואיתמר אחיהם,
 אבל לפי שנדב ואביהו קדשו ה' במיתתם גם אלעזר ואיתמר המסוחים לעבודת ה'
 לא היה ראוי להם להתאבל על עינת אחיהם כי על ידם נתקדש שם ה'; וכ"י
 שחטאו בעגל וגרמו שגם באהרן התאנף ה' עד שלא נעשה כם על ידו מבלי תפלת
 וכרכת משה, שמוה כהיתה קנאת נדב ואביהו כדודס, הם יבכו הסרפה, כי סוף
 סוף הם גרמו אותה: — (ט) יין ושכר: ענין פרשה זו לכאן מפורט היטב
 במשתדל: — (יט) חטאתם: נדב ואביהו בני קיינוני להקריב חטאת העדה
 ומתו בחטאם, אבל גם אני אינני נקי מעון בדבר העגל, וזה גרם לי כל אלה, ואיך
 אעיו פני לאכול חטאת העם לכפר בעדס כיון שגם אני ככשלתי בעונס במקלת כמו
 שהראני ה' שלא חשכני ראוי להעשות כם על ידו! (ועמ"ס עוד בעה"ת בראש
 פרשת אחרי מות):

י"ג

(יג) הנשר וגו': לא ידענו כבירור מקור הוראת כל שם היה בהמה ושוף,
 אבל כודאי לכל שמותם היה שורש בלה"ק או בלשונות העמים שבארצם נמצאו; מ"ת
 אחיה כאן מקור איזה מהם כמו שהוריתי לתלמידי: ככש נגור משרש ככש לפי שהוא

הפתי שבהמות וכולן תשלטנה בו (בהמה משרש בהם כל' סו רי שענינו רכות, משתדל
 בראשית א' כ"ד, וחיה מחמת חיותה ועוז לבה); איל ל' כח ואל לפי שהוא לפעמים
 מכה בכח בקרנותיו החודדות; עז מפני עזותה בדלגה על הסלעים; יעל משרש
 עלה, שתעלה כמקיס שאדם לא יגיע אליו; פר מל' פרו ורכו, בהמה ממין השור
 כשתגדל, ושור מל' אזורנו ולא קרוב (פר' בלק) מחמת הכטת עיניו הנדולות;
 עגל מגורח עגל כל' ארמי מחמת קלות חנושיותיו, וכה"א וירקידס כמו עגל (תהלים
 כ"ט ו'); חזיר ממקור זר וזרא (והיה לכס לזרא, פר' בהעלותך) מחמת מאיסותו;
 סוס מחמת קול אהלתו הדומה להברת סס; חמור מגורת חס, מחמת חוס איות
 נפשו בהזדונו לנקבתו; אהון, איתון נירא (סד"ל) מהטעם עלמו; כלב, כלב, תוכו
 ככרו; חתול מל' והחמל לא חתלת (יחזקאל י"ז ד) מפני ערמימותו כאלו מתחפס
 כנגד לרמות, ע"ד כנגד מגורת כנגד; עכבר שרשו ככר בחילוף אותיות חפר, מפני
 שחופר מעובותיו באדמה; או מגורת כביר, מחמת רכותו לאין מספר; איל גם הוא
 ל' כח ואל מחמת קרנותיו הנדולות והמפוללות המכניסות אימה בלב כ"א הרואהו
 ולא ידע בדרך לבו; לזני gazzella יופי כל' ארמי וגם בלה"ק, מפני יופי תארו
 (סד"ל); לפור מגורת לפור בלי ארמי בקר, מפניו ולפופה בבקר השכס; יונה מל'
 ולא תוכו (פר' בהר) שהכל יכולים להיכותה ולחמסה, ואל תשיבני שהוא בינוני
 פועל ור"ל שהיא תונה אחרים, לפי שהשמות קדמו לרקדוק הלשון או באו מל' אחר
 כמו שהקדמתי, וכן שם משנה היה ראוי לפי הדקדוק להקרא משווי; חור מחמת
 קולה חור חור, ומה חור שענינו זמן (אסתר כ' י"ב), אולי נקרא מתחלה בשם זה עוף
 שיש לו זמן קבוע לכסוע בקרה להיקלימים חמים ולשוב באביב לקנו (סה"ט ד' י"ב);
 נשר הנושר ונופל פתאם על טרפו; פרס משכר העלמות ossifraga; עוכיה
 לפור עזה; דאה לפור מעופפת במהירות (כאשר ידאה הנשר, פר' הבא); היה לפור
 גז חיס ויעף עד שתכף שראוה שואלים עליה איזה היא? עורב עוף שחור כערב;
 שחף משרש שחף שהוראהו חמימות (שחפת וקדחת), או קרוב לשרש שחן (איוב מ"א
 כ"ו); תחמס Falco מגורת חמס, אולי השתמשו בו כבר ללידת עופות, והוא יעוט
 עליהם ויניאם לבעליו; כן Accipiter, Sparviero, Sperber משרש כלה שענינו
 עוף או ריב; כוס Pelecanus שיש לו בתיארו עור חסוך כמו כוס לקבל בו המאכל;
 הסידה Ciconia הדוגרת בימים שאינן שלה, א"כ בעלת חסד היא; אנפה עוף קלר

אפיס המתאנף בנקלה ; עטלף Vespertilio המצטטף בכנפיו כימות החורף כמו מעיל, ונתוספה בו הלמ"ד כמו כתאר טאנן-טלאן (איוב כ"א כ"ג) ; וגם ליתר העופות הנמלאים כאן נוכל למנוא שרש לשמש כל עקרי רק לא ידעתי מדוע נקראו כן, ועיין במבאר לנתה"ט ; חולד כל"ח חולדה Mus עכבר גדול הדר בעיקרי הכתים, וסד"ל תרנמו Mustela, Donnola Wiesel ; גכ Testudo המכוסה בתננו כמרכבות הנקראות לביס (פ' נשא, ישעיה ס"ו כ') וסד"ל תרנס Rubeta, e Rospo ; אקקה תרנס סד"ל Kröte Botta dal suono lugubre סרן משמיע קול הנקה ואקקה ; תנשמת משרש נשס תרנס סד"ל Chamaeleon סרן שכראותו אדם מפחד מאד ומנשים איור הרבה עד שמתלבה בטנו, ועורו הירוק בהמשכו יתהפך לכהוב ; וכל אלה נקראים שרשים אף כי רגלים להם לפי שרגליהם קטנות וכמעט אינן ניכרות : — (רו) זרוע : ל' יחיד מן זרענים (דניאל א' י"ב וט"ז) :

פרישת תזריע

י"ב

(ד) ער מלאת ימי טהרה : סס טהר עם כנוי מחובר לכסרת, והולכנו לומר כאן ובראש פסוק ו' שמסקל השם זה הוא, לפי שהה"א נקודה מפיק, שאם לא כן היל"ל טהרתה ; והפרש שיש בין טהר לטהרה, הוא שהראשון יורה היות טהור בטבע, והשני היות מקודס טמא ואח"כ טהור, ומלאנו משקל אחר לטהר כל השיר, מטהר (מהלים פ"ט מ"ה), ומ"ס נוספת מוסיפה על הענין, טהר מרובה, אבל אולי היה ראוי לנקדו מטהרו מקור פעל כליות מ"ס או מטהרו מקור קל או שס כליות מ"ס ; ואם הפרש בין טהר וטהרה כדכרי, גם השנים האחרים כאן ראויים למפיק, או כל די ראויים לחסרונו, כי כודאי הוראתם שיה, או שמתעכב במלכ טהר שלה אף על פי שדס וכ מנופה, או שמשכ ותלפה מתי יכלו הימים ומטהר מכל וכל ומוכל ליכנס למקדש וליגע בקודש, והשני נראה בעיני יותר נכון, והראיה וטהרה ממקור דמיה (פסוק ז') ; ואין לומר שהפרש יש בענין בין חשב ומלאת, שא"כ אחר חשב היה ראוי טהרה במפיק ; ואעפ"י שאחר ז' או י"ד ימים פסקה מטומאתה, עדין לא טהרה ממש, כמו הזכ והוכה שאחר שטהרו מזובס סופרים להם עוד ז' ימים ואח"כ טהורים מכל וכל ; וממילא שמעינן מאחר

טהניד לנו הפלגים שטמאה היא למקדש, שטהורה היא לפעלה, ולא כן בזב וזבה אעפ"י שגם הם כמו היולדת חייבים קרבן אחר טהרהם, אבל לא הניד לנו ששכנעת ימי טהרתם האחרונים אסורים לנו למקדש כמו טהניד לנו ביולדת, א"כ טמאים לכל דבר גם כי פסק מהם זובס :

י"ג

(ב) שאח : משרש נשא ור"ל התנפאות ; ספחת : קליפה כדבקה ונספחת לבשר ; בהרת : מל' צהיר הוא צמחקים (איוב ל"ז כ"א), כחם נוטה ללבן ; צרעת : בהפוך אולתיותיו הוא מגורת לער, ואולי מגזרתו גם שס צרעה אעפ"י שלא מלאנו שרש לער בתנ"ך, אבל מלאנו סער ושער הדומים לו ; והנה הצרעת של ימי משה היתה כמין קליפין דקים לבנים, וידוע שהצרות יש להן שורש בצער ועל ידו מינקנה השומן הנמלא בתופן הליבען, ושערות הנוף ברוב ב"א נוטות למראה לכהוב, א"כ להורות שהנגע עמוק עד שרש השערה באופן שלא תינק עד השומן צטכעה, לריך שתהפך ללבן, לא כן בראש או בזקן שב"י כימים ההם רובס ככולס היו שחורי שער הראש והזקן, ועוד כימינו בני קדם כן, ומ"מ דבר הכתוב בהוה, והכהן ידון לפי ראות עיניו, וא"כ בראש או בזקן לא ימחין מלהחליטם כמטורעים עד ששערם נהפך ללבן, אבל חכף ומיד כשנהפך לכהוב טמאים הם : — (ג) עסק סעור בשרו : רט"י מכיא מת"כ שכל מראה לבן עמוק הוא, כמראה חמה עמוקה מן הלל, והמבאר לנתה"ס נדחק ליטב הדבר ; וזכרנו שפעם אחת נדברנו על זה בהיות התנו צטריאסטי מוהר"ר משה הלוי ערענרייך וגם מפלת חותנו החכם יס"ד ב"ע, ואמרנו שאמת הוא שאם השחור השחור או גוון אחר יותר על הלבן נראה הלבן עמוק, ובהפך אם הלבן יותר על השחור השחור נראה הוא כעמוק, וא"כ מקום הנגע גם אם נפוח הוא יראה מרחוק כעמוק, וכן החמה הזורחת דרך ארובה בחדר ומקום וריחתה פחות מיתר קרקעית החדר נראית עמוקה מן הלל : — (ו) מספחת : מורי ורכי כמוהר"ר שבחי אלחנן טריוט זיע"א נתן לי גדר בין אוהב למאהב (איכה א' י"ט) שהראשון הוא אוהב ממש והשני אוהב סקר ואיש חנף ; והפירש כזה יש בין ספחת שהיא נגע ממש למספחת שהיא נגע מדומה, וגם אונקלוס תרנס הראשון עדיף ל' זכר והשני עדיף ל' נקבה כלו' ספחת קלוטה וקלה, ויב"ע תרנס הראשון קלופי

כלו קליפה, והשני קרופי מטפלא, קליפה טפלה : — (ט) והובא הדבר אל הכהן, וכה"א (ראה פרשת מנורה) והוכא אל הכהן וילא הכהן אל מחוץ למחנה : — (יב) וכסתה הצרעת את כל עור הנגע ונו' . וכן כחולי הצעצועות והדומים לו כהתפשטם בכל הגוף יש תקוה לרפואה, ואם תחזורנה הצעצועות ותכנסנה בגוף סכנה גדולה, עד כי ע"י זיעה תלצנה שנית ; וכל מה שכחב כמשתדל על ענין הטומאות והשמר מהן כאיסור קדושה נכון, אבל דבר האל כולל כמה חופלוות בבית אחת קדושת הנפש וגם רפואת הגוף, והאזהרות על ענין טומאת מת הם גדר מופלא בעד הדבר כמו שכתבתי למעלה (ה' כ') : — (נה) בקרחו או בנבחתו . הושאלה מליצה זו מן הראש לומר אם פטה הנגע בכנר מסני לדדיו קקרח זה שכל ראשו מרוט, או הפילו עמד כלד הפליון כנכח זה שרק מפאת פניו ימרט נפשו :

פרשת מצורע

י"ד

(ב) נרפא . שירש רפא כאל"ף נגור מן שורש רפה כה"א שנחלם החולי, על כן יכוא פעמים הרבה כה"א כמו רפה שכריה (מהלים ס' ד') ורכים עוד, והשם הנולד ממנו תרופה (יחזקאל מ"ז י"ב) ; ובהקל ישמש על רפואה ביד האל, וכפעל על רפואה בידי אדם, והפעול משניהם הוא הנפעל או ההתפעל ; וגכון כאן שכתב שהנגע נרפא ונחלם מן הנגוע, אבל אחר שפעל רפא קנש הוראה לעצמו אמרו נ"כ שהנגוע נרפא בלי הזכיר רופאו : — (ד) שני תולעת . שני או שנים הנעשה ע"י תולעת והוא הנכון, אבל כפרשת תרומה והבאות אחריה מלאנו תולעת שני הפוך ע"ד ל' מצרים ויון ואשכנז, וכן גאון עזבם היל"ל עון גאונכם, וזולתם מתי מספר : — (ח) וישב מחוץ לאהל . לפי הפשט והסברא נראים דברי רש"י ע"ש שאין כאן הלא גילוח אחד, ומחוץ לאהל ר"ל מחוץ למחנה, ושלא טומאות חמורות הן טומאת מנורה, טומאת זב, טומאת מת, וכמו שהזכיר ביום טהרתו מוכו סופר עוד שכעה ימים וכשביעי טובל וכשמיני מביא קרבן, כך גם המנורה אבל מוסיף עליו שמגלח ביום השביעי את כל שערו ; וטמא מת ביום שרולה ליטהר צריך למנוח

שבעת ימי טומאתו מהיום ההוא, ואם עברו עליו כבר ימים הרבה אינו רשאי לטבול מיד ולומר אחשוב שהיום יום שלישי לטומאתי, אבל צריך להמתין עוד שכעה ימים ; וכן המנורה טימאה חמורה שבחמורות, ביום טהרתו מלרעמו הכהן מזה עליו מדם הנפיר השמוטה, ויושב עוד שכעה ימים מחוץ לאהל כלומר מחוץ למחנה, וביום השביעי הוא מגלח וטובל, וכשמיני מביא קרבן ; וכבש המטהר ונו' הוא כלל, וישב מחוץ לאהל ונו' הוא פרט : — (טז) אחר חליץ . שורש חלץ הוראתו הוציא, וכן וחלצה כעלו (פרשת תלף). וכן חלוצים מעברו (פרשת דברים) מוכמרים ומילאים מתוך אחיכם :

ט"ז

(יט) ואשה כי תהיה זבה . אינו מדבר כלל על אשה נדה לפי שכבר נהנו ב"י ויתר בני קדם מימים קדמונים להתרחק ממנה (ומזה שמה נדה כדברי רש"י לפי שמגדים אותה מאללם, ושורש נוד ונדד אחד הם וע"כ מלאנו שם נידה ונדדה) וכן מלאנו כרחל שלא קרב לבן לה, וגם בת"כ מס' תענית (כ"ב ב') מלאנו שנים כימי האמוראים היו הגוים מתרחקים מאשה נדה וע"כ לא בא הציוו עליה כי דבר נהג באומה הוא, וכן בראש פר' חזריע אומר שהיולדת טמא כימי נדת דוהה, ולא בא עוד צווי על זה, א"כ טומאה כבר מפורסמת היתה ; ומתחיל כאן לדבר בזבה קטנה שרואה דם הפילו כל שהוא חוץ מימי וסתה, ואח"כ (פסוק כ"ה) מדבר בזבה גדולה שרואה דם ימים רבים שלא כימי וסתה, או יארבו ימי נדתה הרבה חוץ ממשפט הנשים ; והנדה לפי מנהג קדמונינו טובלת באותו יום שפסקה מלראות, והזבה הקטנה סופרת ו' ימים מיום טהרתה וטובלת ואינה מביאה קרבן, וזבה גדולה אחר שפסקה מראות סופרת עוד ו' ימי טהרה וטובלת ומביאה קרבן ; וגם כי לא הוזכרה טבילה כאן, כודאי שלא בלבד שתי הזכות שזכרנו אלא נ"כ הנדה לא תקור טומאתה ממנה בלא טבילה, שאין לך טומאה הפילו קלה שכתלות (כמו טומאת קרי בעת מלחמה ותשמיש המטה וכגיע כשרץ שהן טומאות יום אחד) פוסקת בלא טבילה, וכן מלאנו כיחזקאל (ל"ו כ"ה) שמדמה חטאות ישראל לטומאת הנדה, ואומר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, א"כ גם להטהר מטימאת הנדה צריכין מים :

פרשת אחרי מות

ט"ז

(א) בקרבנתם לפני ה' - אחר כל הזויות והאזהרות שבאו על טומאת מת יכולין היו כ"י לומר שפסקה קדושת המשכן אחר שמתו בו בני אהרן ונטמאו כליון שאם כלי חול מיטמאין במת כלי קדש כ"ס וכמו שתנדל קדושתם ינדל חילולם כשנטמאו וזריכים לטהרה פרטית יותרת על כלי חול, מלבד שרובם עשויים במתכת וזריך להביאם באש ומתקלקלים, ע"כ לזה ה' שתעשה להם טהרה מובדלת וכפרה על כ"י שעיבותיהם נרמו שיארע קלקול כזה במקדשם נדכה ידם כיום חנוכתו; ועוד היו ישראל יכולים לומר ה"א שהיום או מחר לא יכנס בשגנה או כמויד טמא טומאה חמורה למקדש ויטמא כל אשר בחוכו, ע"כ לזה ה' לעשות כפרה זו מדי שנה בשנה בעשור לחדש השביעי: - (ב) טבית לפרכת - מאחר שנא כאן הזוו לאהרן שלא יבא בכל עת אל הקדש רק פעם זו ועוד פעם אחרת ככל שנה אחר עשותו כל העבודות והקרנות, נראה שחטאת נדב ואכיהוא היתה שכאו או שהומינו עגמם לבוא אל בית קדש הקדשים, ומבית קדש הקדשים יצאה האש טאכלתם, וכה"א ותלא אש מלפני ה' וימותו לפני ה', שאז את אחיכם מאת פני הקדש (פר' שמיני); וה"ת איך הורשו מיטאל ואללפן לבוא אל אהל מועד? הוראת טעה היחה לפי שנתחלל המשכן והולרך לכפרה, ואולי מיד נאמרה פרשה זו למשה וכל העבודות האלה נעשו למחר, וכן קבלת קדמויכונו שוו היא אחת מן הפרשיות שנאמרו למשה בר"ת ניסן שכו כיום (ועיין ע"ו במשתדל פר' שמיני) היה חינוך הכית, וזה ג"כ טעם מדוע לא אכלו אהרן ובניו החטאת כי לפי דעתם נתחללה ונטמאת: - (ח) לעואזל - לא נחה דעתי בפירוט טל"ל שברוב הימים כעס עואזל המורה אל עז ורע השחפטו להוראת אכדון כמו Teufel, Diable בלטינית, לפי שהתנגדות בין טס ה' וכינו נורף אחר רח' ונורל אחר לעואזל, פ"פ ברורה טעל כרחקו לריכין אנו לומר שנס בימי משה היה נקרא כעס זה אליל רע יושב בארץ ליה וללמות, גם כי דבר קשה הוא להולמו שאחר כל ההסתדלות להרחיק כ"י מע"ז יבוא ללנות טיטלחו קרכן לאחד מן האלילים; וטד"ל בנדקו קתב על זה הרילה! מ"ת אין בין דעה זו לדעת המקובלים הסיברים שהיו טולחים לכמות הדין הפרט אחר וולתי שאני אומר

טנס זה הוא אחד מהמקומות שהחכמה העליונה לא רצתה להחנגד מכל וכל לדמות החושלות בישראל בימים ההם וגם אחרי כן, והסתפקה בשום להן גדר כמו בקרענות (עיין במשתדל ראש פרשת ויקרא); ויודע שלדעת הקדמונים אלילים רעים היו מושלים במדברות (ולדעת המקובלים שדין ולילין ודומיהם) כמו השעירים שלהם היו ישראל מקריבים קרבניותיהם (למטה י"ו), או כעל לפון אליל מזרים (עיין מ"ט עליו בפר' בשלח), והתורה אסרה להקריב לשעירים וזוהה לשפוך כל דם בהמה נשחטת על עזבח ה'; רק אולי כראותה שכ"י היו אומרים שקנא העואזל במשכן ה' שהוקם במדבר, וע"י מיתת שנים מכהניו נרס טומאתו, לזותה לשלוח השעיר לעואזל אחרי העמידו לפני ה' והתודות עליו לפני ה' כביכול להפיס דעתו, שאל"כ עם כל העבודות שהיו עושים לכפר על טומאת מקדש וקדשיו היו כ"י אומרים אך לריק ינעבו, לפי שהעואזל בקנאתו ינרוס טבית טומאה למקדש, ועת לעשות לה' הפרו מורחך; וטרם התפשטת אמונת אחדות ה' הנמורה בין המון כ"י חלפו דורות כרבה לכל הפחות עד חרכן בית ראשון, וע"כ לזה לשלוח שעיר ככל שנה; ומי יודע מה ידבר הורה משה רבנו בעל פה לנשיאי העדה וזקניה להודיע לנאים אחריהם בהתחלף מלכ האומה ואמונותיה; סוף דבר, אחי הקורא, אל תתמה על דברי, ואל תהי נמהר לדוכס בדברי שטות, אבל לא ותשוב כי דומים הם לדברי חכמי הקבלה שלפי דעתם הם פעלי אמונת האחדות התמימה והנמורה; וזה ג"כ טוד קראכ"פ סוף פירושו על פסוק זה, וגם כי דעות הקבלה בימינו עדין לא נתפרסמו בעולם, מ"ת עיקרון היה נודע לחכמי ישראל בתורת סוד נס בימיו ומגדלי הקבלה יטענו נגדה מה שירלו, היא מירשת (מועלת או מוקת לפי טבע ושכל לומדה) מימי קדם קדמחה, וחק זה של שעיר לעואזל אולי הוא אחת מן הראיות על מקורה וקדמותה, ועיין פירוט הרמכ"ן; ועל ענין טס עואזל שבאת האל"ף קודם וי"ן שניה נראה לי שמקורו עז אול, עז הפהלקך שדרטו הולך דרך שות ואכוריות: - (יד) על פני הכפרת - על נכו, ומה והוא עומד מלך קדם לארון ומשליך הטפות למעלה; ולפני הכפרת - על קרקע בית קדשי הקדשים לפני הארון, וכה"א אח"כ על הכפרת ולפני הכפרת: - (טז) טטטאות בני ישראל נבו - כפר על הפשעים ככל אופן שיהיו הנורמים שלא נכלה המשכן מפשה ידיהם ונטמא; או מדבר פאן על השנים הבאות, יכפר על הטומאות שבהן נטמא המשכן וגם על חטאות

ופשעי ב"י, וכן בפסוק י"ט. דבר על השנים הבאות : — (בא) **וספק אהרן**.
 אין קרבן בא על זדונות כו' וזבח יטמא נז, הלא ראינו כי גם חטאת הקהל נשפעת
 מחוץ למחנה, ואלה חטאי אהרן, כ"ס מויד שאם תשרף במחנה תטמאהו; והאל
 אינו לוקח שוחד קרבנות ב"י. פשע, וע"כ כזה לשרוף שתי החטאות מחוץ למחנה :
 — (כד) **ורחץ וגו'**. לפי שנסמא במגע שפיר לעזאזל : — (לב) **את בגדי**
הכר בגדי הקדש. בהולאת הדסן (פר' לו) כתב ולכז הכהן מדו כד ולא כתב
 קודם ללמדנו שאם רוצה לוכס משלו, וכאן מפרש שבגדים אלה לריך שיהיו של קודש;
 ולפי פשוטו הכהן אינו לוכס בגדים חדשים בכל שנה, אבל לוכס שכית הצנדים שלכס
 בשנים הקודמות וגם כבו לוכסם תחתיו עד שיכלו, וזהו שכתב והניחם שם שננוזים
 במשכן עד השנה הבאה, ואולי בחזר המשכן היו תיבות מיוחדות לנזות כלי הקדש
 כמו מורקים וסכינים ודומיהם ולנזות בגדי כהונה, כמו שאולי היו שם מנורות
 ושולחנות אחרות מלבד המנורה והשלחן שבאו בלוי (עמ"ס פר' תשא על פסוק את
 המנורה הטהירה):

י"ן

(ז) **לשעירים** אילים שוכני מדברות מקום תהו בו תסמר טערת כ"א, או מכוסים
 טער כחיות השוכנות בישימון : — (ח) **אשר יערה עולה**. לה, לריך שיביאנה
 לזהל מועד למען חרנה. וסן הגר. לפי דעתי בכל מקום שזכר בתורה גר
 משמע אותו שבדברי חז"ל לקרא גר חושב, שתישב בקרב ב"י ולא קבל עליו כל
 התורה כולה, רק קבל עליו שלא לעבוד אילים, ונימוסיות ב"י שהם ע"ד המוסר,
 וגם מלות אחרות כמו איסור אכילת הדם ומלית כסויו ושבת ולום כפור וחמץ בפסח
 (לכל הפחות שלשה אלה כפרהסיף) וברכת ה' ווולמן, ומותר לו לאכול בהמה טמאה
 ובכלה ולעשות מלאכה בחוועדים וגם כל מלות לא מעשה שלא נזכר שם גר עליה
 מותרת לו; ודברי שד"ל שגר ענינו מי שבא עם משפחתו לגור, ותושב מי שבא
 בגפו (מחילה מכבוד האדם הגדול בענקים) אינם נכנסים באזני, לפי שמלאנו
 אברהם מכנה עלמו גר ותושב, וגם בפר' בהר הוא אומר ונמכר לגר תושב עמך,
 א"כ כ"ל שגר קהם הוא המתעכב בארץ זמן מועט, וגר תושב קתם מי שמתעכב
 זמן הרבה אבל כונתו תמיד לשוב אל ארצו ולא להתישב ישיבת קבע במקום שבו

שם, ומאלה היו רבים בא"י כימי דוד כמו אחי הנתי ואחיו והכרתי והפלתי שומרי
 נפש דוד כולם מהפלטים, אחושי הארכי מעיר ארך אלל כלנה בארץ שנער (פר' נח)
 או מיתר הערקי שהיו גם הם מבני כנען (שם), ארונה היבוסן אחימלך ואוריה
 החתי ורבים עוד; ואם דרך משל כנר החפץ לעשות פסח לה' (פר' בה) נפרט
 שמדבר כנר לדק שקבל עליו כל התורה כולה, מה צורך להגיד שצריך למול בניו?
 וכי תעלה על דעתך שהוא ימול עממו ובניו הקטנים הסמוכים על שלחנו ישארו
 ערלים! ואם בגדולים מדבר וכי הוא ערב בעדם? בעוד שגר תושב אם רוצה
 לעשות הפסח ימול עממו וכל אשר לו, כלו' התלויים בו (המול לו כל זכר);
 וכן לענין שבת וכפיר מה צורך לזוות עליהם גר לדק נפרט? בעוד שגר תושב יתכן
 שיזווה גם הוא עליהם (לכל הפחות כפרהסיף); ואם מלאנו בפר' טלח « הקהל
 » חקה אחת יהיה לכם ולגר הגר, « לענין מנחות ולסכים הכתובים למעלה נכתב,
 וכן » ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם » אם חטאת הקהל היא במלות
 שגר תושב מקבל עליו, וכן לענין העושה ביד רמה; ולמעלה (י"ז ב') שבא הצווי
 לעשות שלמים בכל בהמה כשחטת לא הזכיר הגר, אולי לא נתן חומרא גדולה כזו
 על גר תושב : — (יז) **נפש הברש**. בשם בשר לקרא הנוף, ונפש הכסר ר"ל
 נפש הנוף וחיותו; ואם כדברי, מכאן ראינו שבימי משה היו מאמינים שב' נפשות הן, נפש
 הכסר שהיא בדם, והנפש הנלחית הנקראת כפ' בראשית בשמת חיים, ומספר שהא
 בעלמו נפשה באף האדם, מה שלא עשה ביתר ב"ח : — (יג) **ושפך את דמו**.
 כ"ל שמדבר בהוה, שהבהמה כל זמן שהיו ב"י במדבר, היתה באה שלמים ודמה נזרק
 על המזבח, והחיה והעוף דמם נשפך על הארץ כי לא יעשה מהם זבח כ"א מעט
 בתורים ובני יונה הבאים עולה או חטאת, אבל כשבא לארץ והותר להם בשר תאוה
 לשחוט חולין בעריהם היו מחויבים לכסית גם כן דם הבהמה שלא יראה על פני
 האדמה ולא יאכזר הלבבות בראיתו, כי ר"ת הדם חכאיכ לב טוב : — (יד) **דמו**
בנפשו. למעלה אמר נפש הכסר בדם היא, וכאן אמר להפך, לומר לך הדם והנפש
 הם שני דברים מחויבים יחד, ואם יסירו האחד יסור או יבאש (כבאש כל' הרמי שרי
 ובל' חכמים סורה) גם השני; ועוד י"ל שכוונתו שמיים שנוצר הדם נולדת עם
 גם נפש הכסר :

יח

(ו) ערוה • מקום נלוו, כלו' שניכר נילוו מחמת מיאוס, ע"כ ראוי להכסות ;
 וכן שרש ערה שממנו ערוה ענינו טפק, והסופך מגלה קרקעית ודופני הכלי שהמשקה
 כחוכו ; וככל מקום מלאנו שרש ערה מוסב אל הכלי, רק פעם אחת בישעיה (ל"ב
 ט"ו) מלאנו עד יערה עלינו רוח : — (ו) ערות אביך • המגלה ערות אמו גורע
 מכבודה וגם מכבוד אביו, והמגלה ערות אשת אביו גורע מכבוד אביו לכדו כי האשה
 וזה היא לו : — (ט) סולדת • כמו סולדת כסורק, ולהפך מדברי המסתדל
 האחות מן האם היא לפ"ד מולדת בית, שנדלה עמו בבית אחד, והאחות מן האב היא
 מולדת חוץ, לפי שאיט בעל שתי נשים לשום שלום ביניהן מוסיב כל אחת מהן באהל או
 בית לעלמה, ע"כ האחות האמיתית היא מן האם, וכן מי יתכן כאח לי יונק שדי אמי
 (שה"ש ח' א'), כי יסימך אחיך בן אמך (פר' ראה), ולואת ב"א יאסב אהבת אח,
 והאחות מן האב שנדלה בבית אחר וזה היא לו, ומן אמה תלמד לשנאותו עם אמו,
 ועכ"ז אסירה היא לו : — (י) כי ערוחך הנח • אמה גורע מכבוד עלמך
 בנלוותך ערוחן : — (יא) ערות בת אשת אביך • הנולדת ויושבת עמך בבית
 אחד אחר מות אמך, ולא זרה ולא אחות אמיתית היא לך, לא תגלה ערותה ; ולמעלה
 (פסוק ט') מדבר בבת לרת אמו היושבת עם אמו תחת אביו בזמן אחד, וכאן בבת
 אשת אביו הנשאית לו אחר מות אשתו הראשונה והמגדלת בניו מאשתו הראשונה בתוך
 בניה ; ולא ידענו כימוסי העמים בימים ההם בהתחנות קרוביהם זה עם זה, ע"כ
 לא נוכל להבין מדוע הושרך לכפול דבריו (פסוק ט' וי"א) ולפרשם ולבארם, ולמה
 הפסיק בין שני המקראות באיסור נילוי ערות בת הבן וכת הבת : ומי יודע אם כל
 אלה הנקראים כאן חקות כנען לא היו חושבת עבודתם לאליליהם, ועליהן הזכירה
 תורה כפרט, ולא הזכירה נילוי ערות הבת כי אולי לא היתה זאת בתוך חושבותם,
 מלבד שכ"י רחמי האבות על זרעם גדולים מאד, ובולאי לא יבוא האב לעשות כזאת
 לבתו : — (כת) כאשר קאה • ביכוני פיעל מסורס קיא על משקל נחי ע"ו,
 וכא כומן הוה ע"ד אשר אני כומן לבני ישראל (יהושע א' ב) :

פרשת קרושים

יט

(א) איש אמו ואביו תיראו • מטת התורה כמלקות לשמים, מנוה ע"ד
 המוסר ומלות ע"ד עבודה לאל, והנשמר מעבור על כל שתי הכמות נקרא קדוש,
 ע"כ כמו הקדמה הכיא כאן גדולה שבמלות המוסריות ומחלה להן והיא כבוד אב
 ואם, ומוראס מורא הכבוד (שכן כתב איט אמו ואביו תיראו ולא מאמו ומאביו).
 ואיט ירא ומכבד אביו ואמו יתרחק מכל דבר שיוכל לגרום להם צער ; והח"כ הכיא
 ראשית מנות עבודה ה' שהיא שמירת שבת כלו' להתרחק מכל דבר שיגרום חלולו ;
 והקדים המוסר לעבודה ; ומכבד הוריו בולאי איט טוב וכעל מדות ישראל, והסומר
 שבת כהלכתה מבלי מלאי בה חפניו הוא בולאי איט כוטח בה, ובלתי חומד מבין,
 וחם על עבדיו ובהמתו, וע"י זה גם מלות השבת ככל יתר חקי תורת משה תשוב
 מנוה מוסרית עד שילדק לומר שכל המורה כולה היא מלות מוסר, כמו שהשיב הלל
 לאותו נר « דעלך סני לחברך לא תעביד זוהי כל התורה כולה ואידך פירושה הוא » :
 — (ב) אל חפנו אל האלילים • לעבדם, וכאן מדבר באלהים אחרים ממש,
 ואלהי מסכה לא תעשו ר"ל שלא לצייר אלהי ישראל בדמות וללם כמו לא תעשון
 אחי וגו' (פר' יתרו), וכן סוף פר' בהר ; וגם הצווי הזה כולל מוסר ועבודה, לפי
 שאיסור ע"ו הוא להיטיר לבות ב"א לאל אחד כורא ומשניה, אבל מרחיקס ג"כ
 משרוף בניהם למולך ומניאוף ומכל מיני תועבה הנעשים בימים ההם לשם האלילים
 ולכבודם : — (ד) ובי חובתו • ולא בלבד תרחקו מע"ו ומליחם לאל ללם ודמות
 המביאים ליחס לו גם מדות הללם והדמות שבו ילויר, אבל גם נעבודתכם לאל אחד
 תדקדקו לעבדו כמלותיו לכם, ומהו הטעם הוכפלו כאן מלות אלה : — (וז) הוכח
 חוכיח • ענה ולא צווי ; איט הזיקך אחיך או ליערך, איט חפלת לשמור מצותי לבלתי
 שנאו בלבבך, התוכח עמו בדברים והוכח דעתו על פניו, וכוה תתקור חמתך
 ושנאתך תשוב אחור, וככן לא תשא בעבורו חטא : — (יח) ואהבת לרעך
 כסוך • הפירוט הרגיל בפי כל הוא שהאל צונו לאהוב כל ב"א כעלמנו, וזה דבר נאה
 לשמוס, אבל הוא הפלגה בלתי אפשרית ; והוראת תיבת רע ברוב המקומות הוראתה
 אהיב וכן ברית (רע-רן, שלכו ירוץ לקראת לב אהובו, והפכו באותיות וענין צד-ער.

ויהי ערך, ש"א כ"ח ט"ו), וכן הרנו איש את רעהו (פר' תשא) מורה איש אהוב ולא זר, וכן יערך אסר כנפסך (פר' ראה) וולחם; וכן כמה שסקדים לא תקם ולא חטור את בני עמך אין כונתו שעם מי שאינו מכני עמנו רשות לנו לנקום ולנטור, ח"ו! כי אין ספק שהדבר שיהא איש הוא מאומתנו איש לא, רק פליה עלינו לכלמי דקדק עם אזהבנו וקדובינו שבהם עמם אינו באים במשא ומתן, ומלוא לעבור על מדותינו עמם, ומי שיוכל לעשות כן עם כל כ"א ולהסיר זכרון עלבובי מלבו אשריו ואשרי חלקו, רק התורה לא נותה דבר שקשה מאד להתרחק ממנו (כפרט הנטירה) ולא היתה דעתה לטוס הפרש בין בר ישראל לנכרי, אבל גברה כהה; והלל שהטיב לאיתו נר « דעלך סני לחברך לא תעביד זוהי כר התורה » כולה, אולי היתה דעתו שרעך ר"ל כל כ"א כמון, אבל דקדק כמה שכתוב לרעך במקום את רעך, אע"פי שמלאנו למ"ד במקום את כמו הרנו לאכנר (ט"ג ג' ל') במקום את אכנר, ופירש תאהב ותחסן לרעך מה שאתה אהב וחפץ לעמך, או כהפך לטון, משנא ומרחיק מרעך מה שאתה שונא ומרחיק מעמך, א"כ לפי דעתי לא בא כאן טווי כ"א לגודל חובתנו לעומת אזהבנו והחבה שכלטווינו לחבנם; ואין להשיבנו ממה שכתוב אח"כ (פסיק ל"ד) על אודות הגר ואהבת לו כמון (והוא גר תושב עמ"ס למעלה י"ז ח'), כי ידוע כמה ימר לב איש גר בארץ נכריה, וכמה ינעם לו איש בני המקום יראו לו אהבה וחבה כאחים, כמו שעמחו כ"י כרדתם למלרים כשקבלום פרעה ועמו בסכר פנים יפות; וגם אחד מתלמידי הקטנה לי, והלא כתוב למעלה (פסוק י"ג) לא תעסק את רעך, וכי את אהבו אסור לעסוק ואת הזר תותר! והשיבותי שאחריו כתוב לא תקלל חרש שפודאי גם את השומע אסור לקלל, וגם לפני הפקח אסור לתת מכסול, אבל דבר כהה שאדם עלול לרמות אהבו הכוונה בו; ושרש עסק אין הוראתו ככוס שכר שכיר בלבד אבל משמעו כל היבזה ונוק (לא הניח אדם לעסקו, כהלים ק"ה י"ד); ואין לכחד שכמה פעמים כמנ"ך באה מיכת רע להוראת כל כ"א הפילו כלמי ידוע לנו, ואולי גם רעך שאחר טווי לא תעסק הוראתו כל כ"א מי שיהיה, אבל בפסוק ואהבת לרעך כמון ענינה לפ"ד לאהבך: — (יש) בהסתך לא הרביע בלאים חכמי המפרשים ונכוכי דור ודור חוו דעתם על איסור כלאים ושעטנו באמרם זה ככה וזה ככה; אמת הוא שזה אחד מן החוקים שכתורת משה שלא נחנלה טעמם ועלנו לחפשו

וכזה נשמור המנהג כחכה יתירה, אבל אם נראה לנו שכל הטעם כהתפוכות העניים, לא על זה נחלל משמור מצות ה', כי מי יבטיחנו שקלענו אל נכון? ואם להפך נעמיק חקירתנו ויראה לנו שלפי דעת התורה קצרו חו"ל באיסור מן האיסורים לא על זה נחמיר עלינו ועל אחרים, כי הלא די לנו לשמור מה שהורגלנו בו בלי תוספת ומגרעת; אבל התורה היא בידנו לקנות לנו בלימודה רוח דעת ויראת ה', ורוח קדושה מרחף על בני ישראל מיום לאתם ממלרים עד היום הזה עם כל החילופים והשנויים שנתהוו בה מכה חילוף מצב בני עמנו והתלאות המולאות אותם; ואם יסודי האמונה לא הומרו ולא הוחלפו, אף כי הוחלפו והוספו והוגרעו מצות וחוקים; תורת ה' אחת היא בימי אברהם ומשה ושלמה ועזרא ומלכי בית השמונאי וכו' עד ימינו, איש מימיה נשתה וממנה לנו מולאות חיים; וככן לא נירא ולא נמרד מלהגיד פרי קולר חקירותינו בה, ואם שנינו ה' הטוב וכפר בעד! — מרכותי שמעתי שטעם איסור כלאים ושעטנו הוא כי כהני מלרים היו עושים כאלה לניחוש, או לחק קבוע במורתם, והתורה הזהירה מלכת כדרכם, ונכון; אבל כ"ל שיש להביא עוד טעם אחר לדבר, והוא כי יבוא ממנו נזק לממונם של ישראל והתורה חסה עליו, לפי שמכלאי כהמה ואילן אחר דור ראשון לא ילא עוד פרי; והרעים הנורעים כשדה יונקים מראשי שרשיהם הכוכבים באדמה זה עמוק מזה, וככן איס כדרך איכרים יודעי אומנותם נורע בכל שנה ורע הנוקב באדמה עמוק יותר מאותו שורענו בה בשנה הקודמת יוליאזו כולם יניקתם מהאדמה בשופע, וכשנת השמטה תשוב האדמה והרלת את כחותיה; ואם נורע בה מינים ממינים שונים בכל שנה במקום עלמו, תרזה כולה מפניה עד עומקה, ותמן פריה כלמלום ולא כדיוח; ושעטנו הוא למר ופשתים יחדו ולא יתר מינים קנבום ולמר גפן ומשי, כי אולי בימי משה לא נודעו אללם מיני חוטים אלה (פסיס של כתונת יוסף תרגמוהו דבותינו כלי מילת שהוראתו למר רך). ויש להניח שאם היו ידועים אללם התורה היתה אוסרת לטיות ולארוג גם אותם זה עם זה, לפי שבארוג שני מיני חוטים יחד, הקטה ירפה וישחית הקטה ממנו; ומקור שם בלאים לדעת מורי ורבי שחו"ל הוא מל' כיליות (ולכילי לא יאמר שוע, ישפיה ל"ב ה'; פירשו סד"ל כמו נכילי, איש נכל ומרמה, אבל ענינו כל"ח הוא קמנו), כמו שיעשה איש כילי וקמנן שלא יניח שום מקום פנוי; ולפ"ד הוא מל' לא יכלה ממך (פר' חיי שרה) ל' מניעה, וריעת איסור: — (ב) בקרת תהיה לפי הקבלה

הוראתו מלקות, ושל"ל אחר דברי רמב"ן תרגמו ל' הפקר; ולפ"ד הוא מל' כבדקרת
 רועה עדרו (יחזקאל ל"ד י"ב), ור"ל יציבה ברחוב העיר למען תודע כאשה בלתי
 לנעשה ומהי לבנו; והוא יביא קרבן: — (כו) לא תאכלו על הדם כימי
 קדם נהגו לשחוט אחר המלחמה בהמות הרבה לתוך שוחה כחשבם שהמתים במלחמה
 בלי נוקם כקמתם בהריגתם הורגיהם יבואו שם לשתות מן הדם ותזווח דעתם (ש"א
 י"ד ל"ב), וזה אחד מן הניחוסים המתנגדים ביותר ליראת ה' המלמדתנו שכל קורות
 העולם באות מאתו ית', וזה הניחוש מניח ג"כ שהנשמו' גם אחר פרידתן מהניף וכיאתן
 בסוד ה' תנטורנה איבה, מלבד שמכלכל וחומך שנאת איש לרעהו ומשפחה למשפחה:
 לא תנחשו - בארץ הודו מגדלים נחשים שבקטנוחם הסירו מחכם כועת הארץ,
 וילמדו לרקוד ולהתנועע לקול כנור ועונב, ומתנועיתיהם יכזבו עמידות: לא
 תעוננו - גם ממרוכת העננים ומתמונתן יואילו לכבא מה שעמיד להיות: —
 (כח) לא תקיפו - דומה לזווי לא יקרחו קרחה שבפר' אחר, ולזווי ולא תשימו
 קרחה בין פיניכם למת שבפר' ראה; לא תכרתו פאת ראשכם לאכל על מת, ומיכת
 רגפיש שבפסוק הכא חוזרת על כל ארבעה הזוויים; ומקיפו הוא מל' ונקף סככי
 היער ככרול (ישעיה ו' ל"ד), וכבר כתבתי עליו בפר' משא על פסוק וחס האסיף
 תקופת השנה; וטעם כתבת קעקע היה לזכור איש חבתם שמת, והיו חוקקים שמו
 או תמונתו כל כף היד או על הנרוע כמחט (כדרך ששופים יושבי אוקיאניא ש"י
 עקיבות מחס מכסים כל נופס לזורים) למען יהיו נגד עיניהם תמיד; וכן האל ית"ש
 להורות שזוכר תמיד עיר ציון החרבה אומר ע"י ישעיה (מ"ט ט"ו) « הן על כפים
 » חקחין חומחין נגדי תמיד; » וזה מנהג לא טוב לפי שהוא כמכחיש השארת הנפש
 אחר המות; וכמו שמאיש הולך לדרך גם למרחקים לא נבקש שישאיר לנו אחריו איזה
 דבר לזכרון אם דעתו לשוכ עוד אלינו, אבל אם יפרד ממנו לעולם נחפז תחתיו
 איזה דבר המוכיר אותו, כן באמונתנו שאחר זמן מועט נתראה שנית אחר המות עם
 נפש איש חבתנו, אין לנו להקפיד להשאיר לנו זכרון ממנו, והמקפיד על זה עד שמלער
 נופו בפעולה קשה כזאת, מראה שאינו בטוח לראות עוד אוהבו שמת, וא"כ כופר
 בעיקר השארת הנפש; ואלהינו מלא רחמים וחס על בריותיו ואין רע יורד מן השמים,
 ומה יפה ומה נעים מדרש והנה טוב מאד (כראשית א' ל"א) והנה טוב מות
 שהמות ככל עת ואופן בודאי טוב למת ולקרוביו; וכל המשפטים האלה נהגו על

עלמם עובדי ע"ו להכמיר רחמי אליליהם עליהם, שבמות איש מכני משפחתם היו
 חושבים שחרה אפס עליהם ועוד ידם נטויה להכותם, ומלערים את עלמם חלף
 העונש שלפי פחדם אולי משותד עליהם, וכן עשו גם נביאי הכעל (מ"א י"ח כ"ח)
 » ויתנדדו כמשפטם « לשכך חמת הכעל מעליהם; וכל זה לא יתכן באלהי ישראל
 השונא כל אלה, ואוהב עם סגולתו ככנים, וכן הוא אומר בניס אתם לה' אלהיכם
 לא תתנדדו (פר' ראה); ולפי דברי של"ל על הכהנים באשר הנילוח, ועל יתר העם
 באשר ההשחתה בלבד, והיא לפי דעתו תלישת השיער; ונ"ל של' קרחה כופל על כל
 אופן השכרת השיער בין כיד בין ככלי, שכן בהעברת שיער הראש באמרה בכהנים
 (פר' אחר) קרחה ובישראל הקפה (באן), וכפר' ראה באמרה גם בישראל קרחה, א"כ
 שני הלשונות שוים בענינם, וזווי לא תשחית אצלו אוסר לכל אדם השחתת שיער
 פאת הראש או הוקן כמער, רק לתלוט השיער, בשני מקומות אלו כידים לאות לער
 על מת, וכתב פאת, אבל הוא הדין לכל הוקן ולכל הראש, אבל דבר בהוא, שהאוחז
 בשערו לתלוט, בהוא כותן ידו בפאת ראשו וקבו: אך מי יבטיחני כי בדעותי אלה
 יקלעתי אל נכון? ע"כ ח"ו לי לסמוך על פירושי מאחר שהוא נגד קבלת רז"ל, אבל
 מ"מ נ"ל שחובה עלינו לחקור ולדרוש על פשט הכתובים בלי משוא פנים לשום אדם,
 כי התורה חלקנו וכינתה כידנו ללמדה בחקירה חפשית, וחלילה להשתיק שכלנו ושלל
 לדקדק בענינים כאלה וכיולא בהם, ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה; לא נבטח
 על סכלנו, ונכבד דעת קדמונינו וגשמור בורותיהם בדיוק ונעשה כקבלתם, אבל
 תלמודנו ומשככותינו יהיו תמיד חפשים, וזה כבוד ה' וכבוד אמונתנו ומורתנו
 שיסודותיהן לא ימוטו בחקירה חפשית, אבל יסמכו וישענו כי האמת מוסדס: —
 (כט) אל תחלל ונו' - לכבוד אלהי ישראל, ע"ד לא תביא אתגן זונה (פרשת
 תלזא), ועיין במשדל שס; ולזה שיים ולא תזנה הארץ, כי מלבד שאלהינו שונא זמה,
 בתואנא לזנות לכבודו יזנו להנאתם ומלאה הארץ זמה; ובעמים חשבו שיקר
 בעיני אליליהם שיטרפו בניהם באש לכבודם, ושתלמדנה הבתולות והבעולות למי
 שיהיה ואתגן חרפתן לבית מסנדס ולכהניו: — (ל) את שבתתי ונו' - בא באן
 זווי פרטי על שני דברים אלה לומר אין זה הדרך לכבד שמי' רק בשמרכס שבתותי
 וכיראתכם מקדטי, כלו' כנהגכם כעבודתכם כמזכו מנהג יראה וכבוד ולא כמנהגי
 הנוים מנהגי חרפה וזמה: — (לא) אל תפנו ונו' - גם זה מעשה תעמושים

לדורוש ענינות מן החיים דבר המרחיק מאלהי אמת בשמוע כי כבר נגזרה גזרה הן
 לטוב הן לרע וא"כ אין עוד מקום לתשובה ולתפלה; לא וראה בשאלו ובחוקיה,
 הראשון שאל כאוב והוגדה לו מיתתו ולא שם לבו להתפלל, והשני שמע מפי הנביא
 « כי מת אמת ולא מחיה, » ולא נגע עלמו מן הרחמים: אך תבקשו דטמאה
 ונוי. הפך מה שכתב בראש הפרשה « קדושים תהיו, » כלו' הסתדלו להתרחק
 מכל מה שיטמא קדושתכם: — (לב) **ספני שיבה תקום** — מוסיף לנזות על
 המוסריות, ואיש זקן חלוש הוא זאינו יכול להליל עלמו עיד מחרפו, לכן אל תקל
 ראשך בנגדו, אבל בכדוהו כי באורך ימיו כודאי ראה ולמד הרבה, וגם לא לחנם האריך
 ימים, רק בכשהון מפשע, ואם תכסה על חולשתו ותחרפהו ינקום האל נקמתו;
 ומהוקן כל לדבר על הגר שלפנים בין נוי הארץ אין דן דינו ואין מזילו מכף המונים
 אותו, ולכן יתנכלו עליו וירשיעוהו בהשפטו ויונוהו כמדות ובמשקלים; ואם כל זה
 חסור בנג' כ"ש באודת, ע"כ בא"ה כ"וון על ההונאה מוסב לסניסם: — (לו) **אני**
ה' אלהיכם המוציא ונוי — להקדישכם לעבודתי ולעשותכם עם סגולתי; וזמו
 חקים אלה בן תשמרו יתר חקתי כי מצמת כולם תועלתכם ולא תועלת:

כ

(ז) **והתקדשתם ונוי** — כיתה"ס פירשו ל' הבטחה, אם תעשו את שלכם
 ותתקדשו, אני מבטיחכם שמהיו קדושים; ויש לפרשו ג"כ ל' נזוי, רוממו מחשבותיכם
 מדבר נעל והתמידו במחשבות קדושה; וכל אדם מוכן לכוא בזמן מן הזמנים
 למחשבות טהורות, אבל עלול הוא לנפול שכית כיד יצרו, ולריך אומץ לעמוד
 במחשבותיו הקדושות: — (ט) **כי איש איש ונוי** — מענין נתינת מורעו לחולך
 בא הדבור על קדושת כ"י תוך משפחתם בהנמסם לראויות להם, וטרם כל דבר
 הקדים עוד הפעם אזורה על כבוד אב ואם וה"ה לכל אדם נכבד לנו; ופעל קלל
 מורה לא בלבד קללה כפה, רק הקל בכבוד מי טאנו מלוים לכבדו, יהיה איך שיהיה
 בדבור או במעשה, וכן בפר' משפטים ומקלל אביו ואמו: — (י) **אשר ינאף ונוי** —
 כפל ענין לדבר על הלך, וכן בכל הפרשה **חבר עשו זמה היא, חסר הוא**; ו
 ור"ל הלא חייב מיתה זה האיש המפתה אשת רעהו הבוטח בו וניתן לו רשיון לכוא
 ולהמעכב בכיתו כרוננו; וכמה אשת איש המכאפת נפתית לאחד מרשי בעלה, וגם

זה מקנת סמך למה שכתבתי על הוראת שם רע (למעלה י"ט ח'): — (טז) **רבייהם**
בם — מוסב לאיש הנושא אשה וצתה (י"ד), ולאיש אשר ימן שכפחו (ט"ו), ולאשה
 אשר תקרכ (ט"ז), סכודאי לא יתכן לומר על בהמה דמיה בה כאלו היא בעלת רעיון
 ובחירה; ובתחלה מדבר בעונות הגדולים ביותר שעגסם מיחס, ואח"כ בפחותים
 מהם שעגסם כרת, ומסיים בפחותים ביותר שעגסם מיתח ערירי בלא בניס מניסואי
 איסורים, וגם פונט זה היה חשוב ועיני הקדמונים פונט חמור: — (יז) **יקח את**
אחוזתו — יכהג ויעמה לעפירה: וראה את **ערוהו** — אגלי הם דברים כפשוטם
 טכן כתב אחריו והיא תראה את ערותו, מה שלא כתב ביתר האיסורים שיחס הדבר
 חמיד לזכר שהגא הפועל, וסיים ערות אחותו גלה לפי שהיא המפתה, וכודאי גלה
 ערותה וגם ערות עלמו; ובפר' נח על פסוק וירא חם את ערות אביו נוכל לומר
 טגס. טס. הם דברים כפשוטם ומראיה כל למעשה (ועמ"ט טס): **חסר דוא** —
 כודאי הוא ל' נכאי כמו תכל עשו, תועבה עשו, ומה היא; ובכל הלכות יש דברים
 מורים ענין והפכו, וקשה לדעת איך נהיתה ההפכה מענין אל ענין, וכמה פעמים
 להורות דבר בעור משתמשים בחיבה מורה דבר מסוכנה ע"ד כרך נכות אלהים ומלך
 (מ"א כ"א י"ג), ובל"ה סני כהור להוראת עור, לטוב או למוטב להוראת לטוב או
 לרע: — (יח) **והיא גלחה ונוי** — הוא חטא נגד הלניות, והיא יותר ממנו
 והסירה מעל פניה מסוה הלניות מכל וכל: — (כז) **כי יהיה בהם אוב ונוי** —
 אולי כפלי האוב היו מאמינים הם בעלמם ואומרים למאמינים כס ע"י להטיהם
 היו מכריחים האוב או הידעוני (הוא הרוח) להסגס בגופם, וזהו שכתב כי יהיה
 בהם, וכן למעלה (י"ט ל"ה) כתב אל תבקשו לטמאה בהם, כי כחשוב שהאוב נכנס
 תוך גופכם תטמאו בו:

פרשת אמר

כ"א

(ד) **לא יטמא בעל בעמיו** — שאר נקדוהו הקרובים לנו מבטן ומהריון,
 והנקנים לנו ע"י ניסואי אשה יתחמנו כנו; א"כ ג"ל שלפי הפסס מחיבת ל' שאר
 אין להניח שהכהן מטמא לאשתו, וגם בא איסור על כך בפסוק לא יטמא בעל
 בעמיו, שלפי הטעמים מדבר בכהן גדול, אבל נראה שהיה ראוי להטעימו לא יטמא

בעל בעמיו, בעל לא יטמא תוך עמיו, תוך אחיו הכהנים שזה ענין לי עמיו כמו
 ויזקף אל עמיו (סוף פר' תולדות); וכאמת הדבר קשה שהבעל לא יטמא לאשתו
 מכ"ס שלאחותו הבעולה אשר היתה לאיש לא יטמא מטעם שבעלה מטמא לה, וא"כ
 בת כהן שנשא את לכהן (דבר נמצא מאד) לא יטמאו לה לא אחיה ולא בעלה רק אחיה
 ובניה; ולפרט כנהוג בעל בעמיו על הכהן הגדול לא נ"ל, ומדוע יפסיק תוך ענין
 כהן הדיוט לדבר בכהן גדול, ואח"כ מתחיל כדבר חדש והכהן הגדול מאחיו ונו' ?
 — (ד) לא יקרחו קרחו. — אם יתר ב"י חייבים להזהר בזה כ"ס הכהנים ובה
 להוסיף הזהרה עליהם, וכן למטה (ב"ב ח') נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה, וכן
 כל נבלה וטרפה לא יאכלו הכהנים (ימוקאל מ"ד ל"א): — (ח) וקרשתו. מסב
 הדיבור אל ב"י, ראוי בו אחס שישמור מלות קדושתו כדי שיהיה קדוש בעיניכם: —
 (י) לא יפרע. גם בפר' שמיני כמו כאן בא אישור פריעת הראש ופרימת בנדים
 לאהרן ובניו, וכאן לכהן הגדול, א"כ יתר ב"י אינם מזהרים על זה ורשאים בו,
 והמורה לא צותה ולא אסרה מנהגי אבלות המורים לערנו. על מיתת קרובינו, אבל
 צותה שלא להתאכזר על עצמנו כאלו קרובינו אכדו ממנו מכל וכל, או כאלו אהינו
 ח"ו אכזרי וחפז בלערנו (פר' קדושים וראה); מ"מ מאחר שסופר לנו הכל אכריהם
 על שרה, והכל יעקב גם על דבורה מינקת אמו, ואבל יוסף על אחיו, נראה ברור
 שטוב בעיני ה' שנתאכל על מות קרובינו, ולא ללדקה תחשב לנו אם נכבז לערנו
 כאלו לא איכפת לנו; ואל תשיבנו מדוד על בנו (ש"ב י"ב כ') שמת לכפרת עונו:

כ"ב

(ד) או איש ונו'. הוא טמא ואין הנוגע בו טמא, שלא כחוב באיש: —
 (ח) נבלה וטרפה. אולי יעלה על דעת הכהן לומר כבר טמא אני ולמה לא
 אוכל נבלה וטרפה? הלא הטעם שנמנה מורה באיסורן הוא לכלתי הסמא כהן!
 (שמיני י"א י"ג, ראה י"ד כ"א), רק ידע כי מוסף טומאה על טומאתו. וגם לזרים נאסרה
 אכילתן בין טהורים הם בין טמאים הן: — (ט) ושמרו ונו'. על הלחם האמור
 בפסוק ז', אם אוכלי לחמי יהאכלוהו בטמאה או יאכלו דברים טמאים הם מחללים
 אותו: — (יב) היא. לכאורה נראית תיבה זו כמומרת לולא באמר שרמו לנו בה
 שאין נכון שבה כהן טמא לזר, וכן אמרו חז"ל סעודת הרשות כגון בת כהן לישראל:

— (טז) והשיאו אותם. הכהנים ישיאו לישראל עין אשמה כהיות שהם אוכלים
 הקדשים שב"י מרימים לכבוד ה', וישראל חייבים לבחון אם הכהן שנותנים לו תרומתם
 הנון הוא, ואם לא עשו כן האזעם עליהם, וכן כתוב בפר' לו בענין שלמים שאם יאכל
 אדם מהם ביום השלישי יחטבו פיגול גם למקריבם שעליו לבקר שיאכלום בזמן
 הראוי; ולפרט אותם ישיאו על עצמם לא נ"ל שא"כ היה כותב ונשא. עון אשמה,
 ככנין קל; ושד"ל בחרנומו פירש שלא יאכלים לזרים, וגם כפסוק הקודם ולא
 יחללו, לפי דעתו ר"ל שלא יחנו לזרים, ולא נראה, ופרטה זו היא כלל ופרט וכלל,
 «דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו» כלו' ישמרו משמרתם בקדשי ב"י כלל,
 ואח"כ באו הפרטים. עיקרם שלא יאכלו הכהנים קודם כטומאה, ומה נמשך ללות
 שלא יאכלו ממנו זרים, וסיים דבריו בכלל שני שלא יחללו הכהנים את הקדשים
 (הפך וינזרו) מבלי שמרם משמרת ה' גם ובאכלם הכהנים אותם כטומאה, וכנוי
 באכלם מוסב לכהנים ולא לזרים: — (כא) לפלא נדר. לפי דעתי ההפרט
 שבין נדרים ונדבות הוא, שנדר היה מקבל על עצמו כשעת הסכנה או להשיג דבר
 מה' ומטלם אחר זמן, ונדבה היה נותן חכף ומיד בלי טעם שיעירוהו לתת כ"א
 כנדבת לבו הטוב, ע"כ ל' נדבה יתכן בעולות ושלמים, ול' נדר כהיה לא יתכן כ"א
 בעולות לה' ולא בשלמים הנאכלים לבעלים, ואם נדר שלמים (משליו י"ד) הוא
 נדר דלא שכיח, על כן באה עליו תיבת לפלא: — (כב) עורת יבלת גרב
 וילפת. הם שמות הדבר הנופלים על המוס, ושבור וחרוץ הם שמות התאר
 הנופלים על בעל המוס, ובמקום שבור היה יכול לומר שָׁבַר, אבל מחרוץ לא מלאנו
 חָרַץ, ומלאנו קָרַץ. הדומה לו בהצרה והוראה, ואולי גם שבור וחרוץ שמות הדבר
 הם, וכן מלאנו בעמק חרוץ (יחזק' ד' י"ג), וגם הזהב הטהור נקרא חרוץ: —
 (כה) ומיד בן נבר. הלה לא מקריבו, אבל קרבן תמים מקריבו גם אם איש
 נכרי יביאנו, ראה כמה גדל חסד אלהי ישראל גם על עיבדי וולמו:

כ"ג

(ב) אלת הם פוערי. נשאלתי מדוע אהרן טבא פסוק זה דרך הקדמה לצווי
 כל המועדים (סיט לומר שנלטה משה על כולם בפעם אחת) מהו וידבר ה' ונו'
 שחזר וכותב על כל א' מהם? והשיבתי שאולי אחר כל צווי וכווי על אחר מן המועדים

חלל הדיבור מתוך הענין לאיזה רגע כדי שמשנה יחזור כדעתו על מה ששמע ויקבע הדברים בלבו, ואח"כ שכ הדיבור ונשמע לאזניו: — (ד) אלה סועדי ה' כבואו לדבר על המועדים חזר והוהיר בקלר על שכיתת יום השבת העפ"י שאינו כבללס, ואח"כ חזר לענין, וכתיב « אלה מועדי » יגו': — (כב) ספחרת השבת יניפנו הכהן רבו המפרטים על יום הנפת העומר, יש מקיימים סברה חו"ל שהוא יום ט"ו בניסן, ויש מחויקים בדעת הלדוקים והקראים שהוא יום ה' בשבת הקרוב ליום ראשון של פסח; עתה אחוה דעתי הך אני, והיא לקיים סברה חו"ל אי בעית קרא ותי בעית סברה; ותחלת דברי היא שפסוק ויאכלו מעצור הארץ ממחרת הפסח מלות וקלוי בעלם היום הזה (יהושע ה' י"א) נראה לי כראיה ברורה שכותב הספר היה לפניו פסוק ולחם וקלוי וכרמל לא תאכלו עד עלם היום הזה (למטה י"ד), אח"כ יום הנפת העומר בט"ו בניסן; ועוד תודה קורא נעים, שכל חגי ישראל עם מעיתד לעבודת השדה, היו ימים מלוינים לאיכרים, חג הפסח באזני, ר"ל בתחילת קליר שעורים, וכן כיהושע נקראו ימי ניסן ימי קליר; הג השביעית סוף הקליר, ימי קליר חטים וימי בכורי פרי העץ; וחג הסוכות זמן האסיף באספס תבואתם מן השדה, שהניחוה סס ליבש, אל הבית; הכל כימי ניסן נופל גם יום לאתם מעבדות לחירות, ע"כ קבעו לו יום אחד מיוחד לזכר הנאולה, ומיום שני התחילו להג ראשית הקליר בהניפס תנופה לה, ואח"כ ביום כלותם הקליר והחלקם ללקט פרי העץ יחוני ויביאו מנחה חדשה שתי הלחם; וכחודש השביעי הוא חידש האסיף היו האיכרים חוגגים כל החודש בשמחת הכל ושזוק ושכרות המכיאים לידי ערוה (חג מטרס הגג ענינו ריקוד ומחול), ותחת זה קדשה תורה כל החגים לה' כדי שישמחו גם שמחת מליה, וקדשה יום ראשון בו ליום הזכרון, ר"ל להשכיל ולהשיב אל לבם חסדי האל עליהם ולהכניע לפניו בהתפללס שכן יהיה תמיד, וכיום עשרה בו (לפי קבלת רז"ל מיוסדת על שסוקי פרי עקב יום סליחת עין העגל) קדשה יום כפיה; ואח"כ מיום ט"ו בחודש ואילך תחילת ימי השמחה, אבל על תנאי שתהיה לפני ה' שמחה של מליה, וכיום האחרון כמו ביום אחרון של פסח שאלו היו לאיכרים ימי שמחה גדולה כי הם סוף ימי חגם, נקבע יום עגרה וקיבון להתפלל לה' על הללחתם לעתיד, וא"כ דומים הם ליום הזכרון ויום הכפורים ימי עגרת כלו ימי תפלה ותחנה, אבל מאחר שקבעו יום שמיני עגרת לכני ארץ ישראל ליום שמחת

סיום התורה, הקדמו לעשות יום תשובה ביום שלפניו הוא יום הושענא רבה: מעשה לזקק מאד מאמרם ו"ל « כפסח העולם נידון על התבואה, בעצרת על פירות « האילן, ובחג נידונים על המים, » לפי שבכל פעם שהיו עולים לירושלים ומכיאים מסת נדנתם למקדש היו מתפללים על לרכיהם בימים הקרובים, כפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, ובחג על נשמי שנה היורדים כימי הסתו, וכפי מעשיהם כך היתה תפלתם מקובלת או מטורפת, וכפרט יום שמיני עגרת שהיו מתפללים בו על הנשמים עיקר פרנסתם היה להם כיום השנחה על מעשיהם ותשובה מעינותיהם כמו שנתקן אח"כ לנו יום ה"ר, וכן העיר החכם אליהו בן אמוזג (בספרו טעם לטד) שנטלטה ימים קרבנות המוספים שוים, כיום הזכרון, כיום הכפורים, וכיום שמיני עגרת, אמור מעתה שלשת הימים שוים במנמתם; אח"כ על מקומו יבוא בשלום שביום שני של פסח יניפו העומר, ולאזיה תיעלת ימחינו עד יום ה' של שביע שחזריו, האם כדי שיהיה להם שכוב שלם לקליר כמו ששמעתי משיבים לי? הלא אם לא יפול יום ה' של פסח באחד בשבת, יום שביעי שהיה יום טוב יפסיק, ועוד כי הקליר יאריך ימים הרבה; ומלאנו יום הזכרון ויום ה' של סיכות ויום שמיני לו נקראים בשם שבתון שם מורדף לשבת כמו וזכר וזכרון, חפז וחפזון, ואין להפריט בנייהם אם לא באמר שהכרת אן יש לה הוראת הנללה (עליון, תחתון, אחרון ודומיהם), ע"כ נקראו שנת בראשית וי"ה שנת שבתון כמו שיר השירים מובחר שששירים, רחם רחמתים (שופטים ה' ל') מובחרת שבנשים; ואח"כ קבלת חו"ל נכונה גם לפי הפשט, ומחרת השבת הוא מחרת יום ה' של פסח; וא"ת ולמה לא הזכיר באזיה יום בחדש השלישי יפול חג השבועות? תשובתך כי נקבעם הזדש ע"פי ראית הלכנה פעמים היו ניסן ואייר שניהם מלאים ופעמים שניהם חסרים ופעמים אחד מלא ואחד חסר, אח"כ לחג השביעית לא היה יום קבוע והיה חל כה"ו וז"ו כסיון לפי השנים; ומה שהביא החכם יס"ד בספרו בחינת הקבלה בשם אחד מן החכמים שממחרת השבת הוא מחרת יום ו' של פסח דסליק מניה ושמנהג קדמונינו היה לקבוע ר"ח ניסן תמיד בא' בשבת, והימים העודפים על חדש אדר לא היו באים בחשבון, וא"כ יום כ"ב בניסן היה חל תמיד בא' בשבת, דבר שאין לורנלים הוא, שא"כ יום ו' של פסח היה חל תמיד בשבת ולא היינו לריכים בו לאזהרה כפולה ומכופלת להשמר בו ממלאכת עבודה כי לא זו כלכה גם כל מלאכה אסורה בו

ובפר' בא מלאנו בפירוש אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם (כיום א' ו')
 של פסח) וזה בשנת אסור; ועל ענין ספירת העומר בפה מלא גם כי לא נראה כרור
 מהכתובים כי זכים וזכות אינם סופרים ימיהם בפה מלא גם כי כתוב בהם וספר
 לו, וספרה לה, מ"מ תקנה הנונה היא כאלו אנו מיום א' של פסח שבו התחילה
 חירותנו מיחלים ומלפנים מתי יבוא עלינו מתן תורה שבו הושלמה, לפי שנפסח היתה
 נאלצת גופנו משעבוד פרעה, וכיום מ"ת פדות נפשנו משעבוד הסבלות והפתיות
 (עמ"ס במשנת"ל פר' שמות על פסוק בהוציאת את העם ממצרים): א"כ כל
 מועדינו, גם כי מצוינים כל אחד לעלמנו כמלות הנוהגות בהם, כולם מתקור אחד
 יצאו ולמקום אחד ילכו, ותורת ה' כנוף יתחלק לאיברים מאיברים שונים, ובחסור
 אחד מהם תחסר שלימות הנוף וכריאותו: נשאלתי עוד מדוע קראו רז"ל לחג
 השכונות בשם פרטי עצרת? ולא ידעתי להשיב; וידידי מוהר"ר שלום שמשון
 ממודינא חפש ומלא בערך מילין לבוקסטארפיוס שטורט עלר מירה נ"כ סגירה (ועלר
 את השמים, פר' עקב, כי עלר עלר ה' כעד כל רחם, פר' וירא), א"כ קראו עלרת
 לחג השכונות הסוגר ומשלים חמשים ימי הספירה; והוספתי על דבריו שמלכ"ל
 הטעם שהכאתי למעלה נקראו יום ז' של פסח (פר' ראה) ויום ח' של חג הסוכות
 בשם עלרת לפי שסוגרים ומשלימים ימי החג, וגם אונקלוס תרגם בשכונותיכם
 (פר' פינחס) בעלרתכון: — (מג) כי בסוכות הושבתי: הערביים למודי מדבר
 יכלו ימיהם בטוב גם בארץ ליה ובחוסר כל, אבל כ"י האמונים עלי ארץ שמנה
 ומלאה כל טוב בארץ מזרים לא היו יכולים להתקיים במדבר. כלי השנחה פרטית
 ומכלעדי הנסים הנעשים להם מפת לעת; ומלאנו ביונה שכיבוש הקיקיון הכחה
 השמש על ראשו והמעלף בסוכתו, והוא לא היה במדבר ארץ ערב; ומהשגת האל
 יתברך שמו היתה זאת שבני ישראל יכלו לסבול תלאות המדבר שלא נפשו בהם
 (שמלתך לא בלתה מעליך, פר' עקב) כאלו התהלכו בארץ משקה, וזה טעם ישיבתם
 בסוכה כחג האסיף בהיותם על אדמתם ארץ זבת חלב ודבש, להזכירם כי מה' הכל,
 ולא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם (שם), ויפה
 אמרו שמלות סוכה היא מן המלות השקילות ככל התורה כולה; ועוד יש לשום עין
 על כ"ת ברוציאי שענינה תכף כשהולכים, שבחניוניהם הראשונות עשו להם
 סוכות וחסו כללן עד שבאו לסיני, ונתעכבו שם קרוב לשנה, והתחילו החרטים

שבהם ונסרו להם קורות ולוחות מפני השיטים הנמלטים שם בשופי, ועשו להם
 סִשְׁבָּנִים מתפרקים (עמ"ס שמות ל"ה כ"ד); ולאחר גזרת מ' שנה התחילו לדור
 באהלים, ונשארה בפייהם מליצת להליך ישראל גם באחרית הימים בשבתם על
 אדמתם, א"כ חג הסוכות גם הוא זכר ליציאת מצרים:

כ"ד

(י) בן הישרארות ואיש הישראלי מהח"ר יוסף מעובדיה הפירני על
 זרות ה"א הידיעה של תיבת הישראלי, מכ"ס שחפרה משם איש שלפניו, וחיה דעתו
 סרזוי לקרוא הישרארות וחסר החג המורה חסרון האות, (עמ"ס דברים ה' כ"ד)
 ובן המצרי בא בקטטה עם כעל אמו ולהכעיסו נקב וקלל שם אלהי ישראל; וב"ל
 שמליצת ויצא..... בחוך בני ישראל שבראש הסטיק ר"ל שלא היה דר עם
 כ"י רק כמלא ביניהם במקרה כלאתו ממצרים אל המדבר ששם נרים כ"י, וידוע כי
 ביאה אל מדבר, מקום פתוח, מקרא יליאה, כמו וילאו אל מדבר שור (פר' בשלח):
 — (יא) ויקב' בטא ופירש בשפתיו שקללותיו ופאלותיו לא נגד עגם האלהות
 אמרו, רק נגד אלהי ישראל הנקרא בשם הו"ה; וכן מפרש למטה (ט"ו) איש כי יקלל
 אלהיו בלי הוציא מפיו שם פרטי שלו ישא חטאו, אבל אם נקב שם כקללו יומת לפי
 שהפקיר הרבה; ואין בשרש נקב עלמו ענין קללה, כמו אשר-פי ה' יקבנו (ישעיה
 ס"ב כ') וזולתו, ואם מלאנו מה אקב, וקבחו לי (פר' בלק) וזולתם (שרש נקב וקבכ
 שוים) צריך לפרש, תבאר שם ישראל בקללתך, והוראת קללה נשמעת מהמשך הענין;
 עוד יש לפרש איש כי יקלל אלהיו גם אם אינו מב"י רק מאומות העולם ומקלל אלהי
 סקר שלו ישא חטא לשני ה'; לפי שכינתו לקלל צור בראו, וא"כ נוקב שם ה' ומקללו
 מות יומת, וכוה כגר כאורח שוים, שאם יבא איש להחגורר בארצכם חייב לכבד שם
 אלהיכם: — (יז) ואיש כי יבכה באו שנית ליום-אלה כאן לפי שכתב כגר
 כאורח כנקבו שם יומת, ללמדנו שגם בשאר עונמים כגר והאורח שוים: —
 (יט) באשר עשה כפרטה הואת נראה לי יותר כרור מכפר' משפטים שעין
 תחת עין דברים כפשוטם ולא עונש ממון; ולרדות ולהדרוך כ"י שבני מצרים הקשו
 לבם, היו צריכים למשפטים קשים עד יום שבשבתם שקט הורך לבם מעט מעט
 ונפתח לחסד ולרחמים; וכן עשו יושבי עיר אטון בארץ יון, תחלה קבלו בליהם

משפטי דרקון הקטים, ואח"כ פרקו עולם מעל לוארס וקבלו עליהם משפטי סולון
ההנונים יותר לכני דורס; וחז"ל בראותם כי משפטי התורה היו קשים יותר מדאי
לכני דורס, נטו מעליהם לטוב, אבל סמכו דבריהם על המקרא לכלתי מת מקום
לכופרים לומר שתורת ה' תתחלף לפי הזמנים, והיא במהותה טהורה עומדת לעד:

פרשת בהר

כ"ה

(ה) ספוח • מה שנספח ונתוסף על התכואה: קציר • קני השכלים
בְּהִכְרַחֵם מן הארץ תקלר קומתם: **בציר** • כל' חכמים פחות, לפי שכל מה שכירתיים
ענבים מן הגפן משפחה הגשורות עליה: **ענבי נזירך** • הגפן צריכה עבודה
יותר מכל עליו השדה, ובשנת השמטה חגדל פרע פירותיה, ואתה תזיר ותסיר ייך
ממנה, והענבים שגדלו בה בהנורך ממנה לא חבלור; או ר"ל אם כלתה שנה שזית
ואתה עדין הנורה עלמך מהענבים ולא כלרת אותן אין לך רשות לכלרן עוד אעפ"י
שלא מתכואת שביעית הן; ומן הגפן כלמד ליתר האילנות ודבר הכתוב בהיה: "
— (ו) **ורשבירך**: גם כאן דבר בהוה כי בני ישראל רוכס ככולם תהיה להם
אחזה ולא ינטרכו לעבוד בשדה אחרים כשכיר יוס, וז"כ רוצ השכירים יהיו מבני
הנכר הגרים בז"י: — (ז) **דרדור** • שם לזפור החפשי בכל בעלי כנף, וכל העולם
שלו הוא כעופפו בחורף לאיקלימים החמים רחוק רחוק ממושבנו: — (יב) **אחוחו** •
סס אחזה נאמר על הקרקע לפי שהאדם קובע דירתו עליו וכאלו כאחו בו: —
עמיתך מבני עמך, **ועם ועמית** מקורם **עם**: — (כא) **לשלוש השנים** •
לפי האמת הן שהי שנים, אבל יש חכואה נלקטת בראשית ימי הקיץ ויש כאמלעה ויש
בסופה, א"כ מתכואת שנה ששית אוכלים מקנת הששית עלמה וכל השביעית ומקנת
השמינית, ובזאת האחרונה היין והשמן לא יאספו עד סופה, א"כ יתכן לומר שמתכואת
ששית אוכלים שלש שנים, ושידבר בשביעית הסמוכה ליוכל לא נראה שכן כתוב
אחריו וזרעהם את השנה השמינית והיל"ל התשיעית: — (כח) **ויצא ביובל** •
הממכר ילא מיר הקונה אותן, וכן לא ילא ביובל, וביובל ילא: — (לג) **ואשר ינא**
סן הרויים • כל' שמוכרחים אנו לומר כדכרי מוהר"ר משה הלוי ערענרייך שרסרה
מכאן מלח לא (אעפ"י שזקה עליו עד מאד לקבל דבר כזה שתהסר מתורה משה

תיכה המהפכה מהן ללאו, אבל מלאנו נ"כ למעלה (ל') אשר לא חומה, וכפר' שמיני
הסר לא כרעים, לא תחת לו המהפך הענין, בתו ערי הלויים אחיות עולם תהיינה
להם; ואם הישמן הלויים לא ינאל וילא ונו', וכן כוונת אלגאטה «תורנס Si redempta
non fuerint: (מיום שכתבתי כהלה דפקני לבי שמה ח"ו נרעתי מכבוד ס"ת
ועתיד הני ליתן דין על דברי, וכל השתללותי לשחק קול תוכחה בקרבי באמרי
לנשאי אין זה ככיד התורה להקטנה דעתנו נגד האמת, וכבוד הורת משה מונח
במקומו גם אם נכיה סגפל בהעפקה איזו טעות לא הועילה, וחזרתי כמה וכמה
פעמים על הפסוק לקבל אחד מן הפירושים ולא נכנסו כאזני, או לחפש אחר פירוט
חדש ולא מלאתי עד החמול ס"ק חוריע שנת **היות"ה אור"ה** שחונן הדעת פקח
עיני, ומלאתי פירוט קרוב לדעת רש"י בד"א שלו ולמכאר לנתה"ס המקיימים לפעל
גאל הוראתו הנהוגה ותינס מיהסים לו הוראת קנין שלה מלאנו לו נטוס מקום;
וענין הכתוב זהו: אם איש מבני לוי ימכור בית עיר אחותו ללוי אחר, אבל לא
לאחד מקרוביו דודו או בן דודו, או משאר כשרו (הקדושים שחייב להתחלל עליהם)
שלהם ולבני משפחתם לכדס משפט הנאולה (פסוק מ"ט), ולוי הקרוב ללוי המוכר
ינאלגו מיד הלוי הקונה, עכ"ז ילא ויחדל ממכר זה ביוכל אף על פי שהאחווה
היתה נשארת במשפחה, ומכל שכן שאם זה יקנהו בעלמנו מיד אחד מבני משפחתו
ילא ממכרו ביוכל; ולא מחקתי מה שכתבתי כבר להורות כי כונתי בפירוטים
כאלה לא להפקיר חס ושלוס, רק מאהבתי האמת, ואם יקום איש ויחשוב על
פסוק זה כמהשכתי עד היום, יראה שכבר קדמוהו אחרים ושנו מדעחס: **ועיר**
אחוחו • וממכר עיר אחוחו, אם מכר קרקע בעיר חומה אף אם אין בית כנוי
עליו: — (לד) **סגריש** • משרש גרש הקרוב לעיר (ננירתי מנגד עיניך, מהלים
ל"א כ"ג), נפרד ומוקלה מכנות בו נמים: — (לה) **כי ימוך** • שרש מוך ומנג
ומחה ומקק, ומכך כל' ארמי קרובים בענינס, כי עיקר שרסס סח או פך או מג
באותיות דומית בהברחן ומתחלפות זו נוו: **וח' עכך** • מי הוא שס התאר, וכשרש
חיה השתמשו בו לכינוי פועל וגם לעבר נסתר, וכן עשו בתאר מת לשורש מות;
ופשט הכתוב כך: אתה ברטונך הטוב מחויק כיר הגר והתושב (שאם לא יחויקו כידס
לא יתעבבו בז"י), כ"ש שחויק כיד אחיך שלכל הפחות יהיה בעיניך כגר או תושב;
אבל שיקרא לזיש מב"י גר ותושב לא נ"ל (לפי שד"ל נר בעל אשה וננים, ותושב בא

כנפו) וכפסיק מ"ז מפרוד היטב בין אחי ובין נר ותושב : — (לו) וחי אחיך .
 לא נודע כבירור מדוע נקדו וחי במקום וחי כמו למעלה (ל"ה) אם לא
 לקרר התיבה הסמוכה לשתי תיבות אחיך עמך . — (לז) את כספך ונו' .
 נשך היא רכית מפרות הנוטפת בשר הלוח, ומרכית או מרכית היא רכית קלובה
 המרכה נכסי המלוה בלי הויק הרכה ללוח, ע"כ ייחס כאן הנשך אל הכסף שאדם
 אינו עלול להלוותו כ"א על מנת ריוח רב שיבא לו, מה שאין כן באוכל שאדם מלווה,
 לחברו בלי ריוח גדול וע"כ ייחס לו' מרכית, וקרוי לזה נדר שנתנו בהם חו"ל (כ"מ
 פ' איזהו נשך) : — (לה) אני ה' אלהיכם ונו' . במלרים הייתם דליס' ואכיונים
 חסרי כל, ואני הולאתי אתכם משם ונתתי לכם אחות קרקע, א"כ מחויבים אתם
 לשמוע בקולי ולירחם על אחיכם האכיונים : — (מא) הוא וכניו עמו . אם
 יולד אחר שש שנים, הבנים שולדו לו מן האשה שנתן לו אדוניו נשארים
 אלל אדם מפני שצריכים לה, אבל אם נרצע ועבד אלל אדוניו עד היכל,
 כניו שנהיה כבר גדלו ואינם צריכים עוד לאדם יולאים עמו, ואדם הכנענית נשארת
 לאדוניה : — (מב) מאחיו . מבני אביו או אמו ממש, כי כן הולך ומזכיר מדרגה⁹
 אחר מדרגה, ומתחיל ביותר קרובים ; אבל אין משפט הנאולה כ"א לכני משפחתו
 ולא לכני משפחה אחרת נס כי הם משכטו (עמ"ס כפר' וארא על יחס כ"י), וכן
 לפעין הנחלה (פינחס כ"ז י"א) :

כ"ו

(א) לא תעשו לכם ארורים . עבשו שגא לכמוכ ברכות וקללות חור
 והזהיר על ע"ז החמורה על כל, ועל שמירת שבת שכעבורה אדם שוכח ממעשיו
 המכינים לו פרנסתו וכוחו בה, ועל יראת המקדש לכלתי בוא אליו בחגים ובמועדים
 בידים ריקניות, כענין שנאמר במלאכי ובחגוני ונו' (ג' יו"ד) : משכית . מלי ארמי
 אסתכי שענינו השקיף או הכיט, אכן שכליוריה מביאה עיני כל האדם עליה :

פרשת בחקתי

(ג) אם בחקתי חק נגזר מן חקק שהוראתו הראשונה פסל או פתח
 כסלע, ואח"כ הוטאל להורות קבוע דת ודין לדורות עולם, כי בימים הקדמונים

חקקו משפטיהם על לוחות אכן או מתכת; וחקים הם תורות שלא נודע טעמן להמון
 העם, ועכ"ז חייבים ללכת בהן כי כן קבעו המושלים, והמלות הן תורות שכל איש
 יבין טעמן ; ומלילת תשמרו ועשייתם ענינה תעשו בשמירה, באופן היותר נאות, או
 תלפו (שגם זו הוראת שומר כמו משמרים הנלי שוא, יונה ב' ט' ; ליל שמורים, פר' בא
 וולתם) מתי תבא לידכם מלוח זו ותעשוה ; וזה כל התורה כולה לקיים כל המלות
 בהזדמנן לפנינו אף כי לא נדע טעמן, ואותן שטעמן נודע לעין כל לרדוף אחריהן :
 — (ד) יבורה . יכול ותבואה הם שמות נרדפים מקורם הוביל והביא הנרדפים
 בהוראתם, והפרש הקל טבהם הוא סיבול מורה פרי האדמה טרם בואו אל האזנה,
 ותבואה אחרי בואו והכנסו לתוכו : — (ז) ורדפתם . אם יעמדו אויבים על
 גבולכם לעברו, תגרסו להלאה ממנו ותהרגו בהם : — (יא) תגעל . געל וגאל
 נרדפים, והמגעיל מאכלו מטנף עלמו, וכן מאס ומס, ולרוב דגד כמכזה וכמס
 מאוס : ונתתי משכני ונו' והתהלכתי ונו' . ההפרש בין שתי מליטות אלה הוא
 שהראשונה ענינה ככל עת לרה ולוקה אודיע כי עמכם אני, והשנית שכל משלח
 יידכם תלליחו, ובכל מעשה שהעשו תכירו כי שם אני : — (יח) שבע על
 הטאותיכם . שבע על מה שהכיתי אתכם עד הנה כי נס הטאתכם שבע בלכתכם
 עמי קרי, ר"ל בהתנגדות לרצוני, וכה"א אח"כ (כ"א) שבע כחטאתיכם ; ושד"ל דוחה
 דעת הרמב"ן שהוראת בקרי תהיה התנגדות ושהיה המיכה מגורת לקראת, לפי
 שאלת לקראת היא הפך ההתנגדות, ופירש בקרי בקטיות (אחרי הונקלוס),
 והוליהו מגורת קורה הקשה ; וכ"ל שיש לקיים דעת הרמב"ן, וקרי ולקראת
 שניהם ממקור שרש קרה המשמש בשני כ"א הכאים זה נגד זה כאילו קוראים זה את
 זה (עיין באזנה נרדפים שלי), אבל יש חילוק בין הוראת בקרי שרונה הלוך לנגד
 איש כסוכא ומתנגד, ובין הוראת לקראת שלרוב היא הלוך לנגדו כאזהב ורע ; מ"מ
 יש במנ"ך כמה דקראת המשמשים להוראת התנגדות, כמו « פן בחרב אלל
 » לקראתך « (פר' חקת) ; וקטיו שר"ל כובד לב נס הוא התנגדות לרצון אחרים
 כמו ואני אקשה את לב פרעה (פר' וארא), ונחמת קרי (פסוק כ"ח) ר"ל חימה
 קשה, וכל חימה (מגורת חס) קשה היא, אבל זאת תהיה קשה כפלים כפול קטיו לב
 החוטאים : — (כו) והשיבו לחמכם במשקל . כן משפט שנות הרעב, שאחרי
 שקול הקמח ולושו ואפסותו ישיבו הלחם למאזנים לדעת כמה גדל משקלו : —

(לא) והשמותי את מקדשיכם. אם כדרך עובדי אלילים תעבדו גם אחי בין אלפי כנר שלכם ומכנו לי לא מקדש אחד כרטוני רק מקדשים הרבה אחד ככל עיר, אני אשפם ולא אריח כריח ניחוחכם שתקריבו לי בהם: — (לב) ושפטו עריה. טרם שמש שלש הוראות לו. השמיד והחרים, והפלא והסתאה על ההסתדה והחרמה, והשאר בדרך כמו למה תנוזם (קהלת ו' ט"ז), וכל שלש הוראות אלה ראיות לכאן. אויבכם יחרימו וישמידו, ואחרי החרים עריכם יתפלאו הם בעלמה איך נהפכו לגלים גלים, וגם הם יהיו סרים וזועפים בין עיי האבנים, כיושב בדרך אשר רוחו יימר עליו: — (לד) חרצה הארץ. כמו והם ירלו את עונם שלמטה, שענינו יקבלו חגמול עונם; כן הארץ שבעל כרחה ידה עמהם לחטוא בהולאה פרי בשבתותיה, תרלה עונה בהן ותסאר ימים רבים שוממה: — (לט) ואף בעונות אבותם וגו'. כי האל פוקד עון אבות על בנים; עיין במשדל (פ' יתרו) ויהיו דבריו נופת לחכך, ודוק גם בכיאורי שם מה שהוספתי על דברי סד"ל, אולי לא ינאם בעיניך: — (מב) וזכרתי וגו'. עיקר הברית שכרת ה' עם אברהם ויחזק על זרעו היתה, ויעקב עיקר הולדותיהם, וזכרתי בריתי עמו (ואת הארץ אשר נשבעתי לאברהם וליחזק לך אתנגה, פ' וישלח) יהיה די ומספיק לרחם עליכם, ואם לא אזכור גם הברית שכרתי עם יחזק ואברהם על אודותם וטוב עמם ואקיים גם אותה עליכם, וגם הארץ השוממה הנושאת עונם בנללכם גם אותה אזכור כי גם היא מלאה חן בעיני: — (ס) ודהתודו וגו'. קלת ראייה על דעתי בכיאורי לעשרת הדברות שכפר' יתרו, שאם כונתו יתודו על מה שחטאו הם מעמם וגם על שהלכו בדרך רעה שהלכו בה אבותם ונסו בה שהיא רעה ועב"ז לא סרו ממנה, ידק; אבל אם לא כן, ומה תועלת בהתודותם. עוכות שעשו אחרים ולא הם? — (סא) או אז יבנע. או במקום אים, וכן או הודע אליו חטאתו (פ' ויקרא) וזולתו; ופירוש הפסוק הוא גם אני כשאלך עמם בקרי ר"ל כהתנגדי לכל חפצם ובהפקידי עליהם בהלה למען ייגעו לריק ככל משלח ידיהם עד שתנכרנה הפרות עליהם ויגלו מארצם. לא תהיה כונתי להנקם מהם כי זולו בכבודי, רק בתקותי אולי יכנע לכבם הערל ויתודו חטאתם וקשי ערפם בלכתם עמי קרי ר"ל בהתנגדם לרלוני, ומכף ומיד שימודו עונם חסר ירי מהם ויתכפר להם; וקרוכים לאלה דברי סד"ל בתרגומו:

(י) והיה הוא ותמורתו מוסב לכר אשר יחן ממנו, ע"כ באו הכנויים בל' זכר: — (יא) כל בהמה טמאה. לא כ"ל כדברי המשדל שמדבר כאן בפטר חמור, כי כן כתוב בל'. אבל כ"ל פשוטו שיאמר שבהמה זו, מכל מין שבעולם, קודש לה, והמקדים כותנה לכהן, והכהן מוכרה לאחר בשויה, ואם מקדישה רולה הוא לקנותה כאילו נחם על מתנתו לה, יוסיף חומש על שויה: — (יב) וחשב לו. לקונה הסדה אם לא יקרב בעליו לקנותו: — (כא) ואם לא ינאל את השרה. כ"ל שאין נורך לטרוח ולפרש פירוש דחוק; ופשוטו של מקרא זה הוא. אדם מקדים סדה; עתה סדה זה קודש לה' עד שנת היוכל; ואם איש זר יקנהו עד שנת היוכל, יטלם לערך חמשים שקל לבית חומר; ואם המקדים רובה לנאלו קודם שנת היוכל, יוסיף חמישית על ערך זה; ואם תעבור שנת היוכל ולא נאל סדה, ועוד יותר מזה טרם יעברו ימי הקדשו (עד שנת היוכל) מכרו לאים אחר בתנאי שיהיה קטני לו אחר היוכל, לא ישוב לו עוד ומכרו מכר טעות, והקונה יוליח ממנו מעותיו וענש המקדים כי מכר דבר שביום ההוא לא היה שלו; ולולי חסה תורה על ממונם של ישראל ועל בנייהם אחריהם, היה ראוי שכל מקדים סדה לא ישוב לו עוד, ללמדנו להוקר כמולא שעתיו, לפי שסתם בנדרו לא הזכיר שנת היוכל רק אחר סדה זה קודם לה, שמשמע קודם לעולם; וקלת קשה על ביאור זה ואם הטני (ואם מכר וגו') שמשמע כשני דברים נפרדים, מ"מ בחרתי בו לפי שימר הפירושים נראו לי יותר דחוקים ממנו; אבל לפרש שאם הנזכר יקדים למכור הסדה קודם היוכל לא ישוב עוד לבעליו, דבר תמוה הוא, ולמה יזוק המקדים? ומה פשעו ומה חטאתו? והתורה דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום:

תמו ההערות על ספר ויקרא